

KIBRIS DERGİSİ

Journal of Cyprus

SAYI / ISSUE 15 - ARALIK / DECEMBER 2024



Kıbrıs Dergisi

e-ISSN 3023-8455

Aralık-2024/December-2024
SAYI: 15 / ISSUE: 15

YAYINCI/ PUBLISHER

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi-Bölge Çalışmaları Enstitüsü/ Social Sciences University of Ankara Institute for Area Studies

DERGİ ESKİ ADI PREVIOUS TITLE

Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi	Founded in 2016 as Journal of Cyprus Studies and Reviews
Yayımlanan Sayılar:	Year Range of Publication with Former Title:
Yıl 2016- 2023, Sayı: 1-12	2016-2023, Issue: 1 – Issue: 12
Önceki e-ISSN: 2587-1129	Former e-ISSN: 2587-1129

KAPSAM/SCOPE

Kıbrıs, Sosyal Bilimler/Cyprus, Social Science

PERİYOT/ PERIOD

Kıbrıs Dergisi yılda iki defa yayımlanan hakemli akademik bir dergidir./ Journal of Cyprus is a peer-reviewed academic journal published twice a year.

Yılda 2 Sayı (30 Haziran & 31 Aralık)/Biannually (30 June & 31 December)

YAYIN DİLİ/LANGUAGE OF PUBLICATION

Türkçe & İngilizce/Turkish & English

HAKEM KURULU /REFEREE BOARD

Kıbrıs Dergisi en az iki hakemin görev aldığı çift taraflı kör hakemlik sistemini kullanmaktadır. Hakem isimleri gizli tutulmakta ve yayımlanmamaktadır.

Journal of Cyprus uses the system of double-sided blind arbitration that has the duty of at least two arbitrators. The names of the arbitrators have been hidden and not published.

Yazarlar, Kıbrıs Dergisinde yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler. Fakat yazıların hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

Authors publishing with Journal of Cyprus retain the copyright to their work. But the legal responsibility of the articles belongs to the authors.

Kıbrıs Dergisinin tüm giderleri Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi tarafından karşılanmaktadır. Dergimiz yazarlardan makale değerlendirme ve yayın süreci için herhangi bir ücret talep etmemektedir. Dergide makalesi yayımlanan yazarlara herhangi bir ücret ödenmemektedir.

All expenses of Journal of Cyprus are covered by the Social Sciences University of Ankara. Our journal does not charge any fee from the authors for the article evaluation and publication process. No fee is paid to the authors whose articles are published in the journal.

YÖNETİM YERİ VE ADRESİ/ EXECUTIVE OFFICE

Posta adresi: Haspolat Kavşağı Yanı, P. K. 717
Lefkoşa - Kuzey Kıbrıs. Mersin 10, TÜRKİYE Tel: 0392 2335522
Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cyprus> e-mail: cyprus@asbu.edu.tr

Sahibi

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Bölge Çalışmaları Enstitüsü adına;
Prof. Dr. Enver ARPA

Owner

On Behalf of Social Sciences University of Ankara –Institute for Area Studies
Prof. Dr. Enver ARPA
enver.arpa@asbu.edu.tr

Editör/Editor in Chief

Dr. Volkan Nurçin
Social Sciences University of Ankara Northern Cyprus
volkan.nurcin@asbu.edu.tr

Editör Yardımcısı/ Editorial Assistant

Dr. Muhammet KOÇAKGÖL
Social Sciences University of Ankara Northern Cyprus
muhammed.kocakgol@asbu.edu.tr

Yayın Kurulu / Editorial Board / Institute

Prof. Dr. Nesrin KALE
Social Sciences University of Ankara Northern Cyprus
nesrin.kale@asbu.edu.tr

Prof. Dr. İsmail Şahin
Bandırma Onyediy Eylül University
isahin@bandirma.edu.tr

Prof. Dr. Oğuz KARAKARTAL
The European University of Lefke
education@eul.edu.tr

Prof. Dr. Bülent DİLMAÇ
Necmettin Erbakan University
bulentdilmac@gmail.com

Doç. Dr. Emete GÖZÜGÜZELLİ
Social Sciences University of Ankara Northern Cyprus
emete.gozuguzelli@asbu.edu.tr

Doç. Dr. Ümit Güler
Batman University
umitguler@batman.edu.tr

Dr. Zeki AKÇAM
Social Sciences University of Ankara Northern Cyprus
zeki.akcam@asbu.edu.tr

Dr. Ömer GÖKEL
Social Sciences University of Ankara Northern Cyprus
omer.gokel@asbu.edu.tr

Dr. Selime Güntaş IŞIK
Social Sciences University of Ankara Northern Cyprus Campus
selime.guntas@asbu.edu.tr

Alan Editörleri/Section Editors

Doç. Dr. Mehtap SEZGİN
mehtap.sezgin@asbu.edu.tr

Dr. Siddık Korkmazer
derman.asvaroglu@asbu.edu.tr

Öğretim Görevlisi Damla ARAZ
damla.araz@asbu.edu.tr

Yazım Editörü/Journal Proofreading Editor

Öğretim Görevlisi Kadriye KARAGÜLMEZ
kadriye.karagulmez@asbu.edu.tr

Öğretim Görevlisi Tuğba ŞAKIR
tugba.sakir@asbu.edu.tr

Dil Editörü/Language Editor

Öğretim Görevlisi Damla ŞAHİN
damla.sahin@asbu.edu.tr

Sekreteryas/Secretariat

Öğretim Görevlisi Sibel Süzek BİRKOLLU
sibel.suzek@asbu.edu.tr

Mizanpaj Editörü/Layout Editor

Dr. Volkan NURÇİN
volkan.nurcin@asbu.edu.tr

İstatistik Editörü/Statistics Editor

Öğretim Görevlisi Sibel Süzek BİRKOLLU
sibel.suzek@asbu.edu.tr

Etik Editörü/Ethics Editor

Arş. Gör. Bedriye Bilkay ÖZBEK
bedriye.ozbek@asbu.edu.tr

Kapak Tasarımı

Mehmet ARSLANTAY
mehmet.arslantay@asbu.edu.tr

Bilim Kurulu/Advisory Board

- Prof. Dr. Ali Fuat ÖRENÇ, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Bayram Ali KAYA, Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Dilek BATİSLAM, Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. Fatih ANDI, İstanbul FSM Vakıf Üniversitesi
Prof. Dr. Hayati DEVELİ, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. İdris BOSTAN, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail GÜLEÇ, İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Latife SUMMERER, Kastamonu Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ÇİÇEKLER İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa KAYMAKÇI, Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Nihat ÖZTOPRAK, İstanbul FSM Vakfı Üniversitesi
Prof. Dr. Orhan Kemal TAVUKÇU, Rize Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Prof. Dr. Sertaç Hami BAŞEREN, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Turan KAÇAR, İstanbul Medeniyet Üniversitesi

İÇİNDEKİLER - CONTENTS

	Kıbrıs Türkleri ile Türkiyeli Göçmenlerin Modernleşme Bağlamında Aile Kurumuna Bakışının İncelenmesi	
Selameddin Karataban	<i>An Examination of the Perspectives on the Family Institution of Turkish Cypriots and Turkish Migrants in the Context of Modernization</i>	1-16
	Sübha-i Sıbyân Adlı Eser Özelinde Manzum Sözlüklerin İlköğretim ve Ortaöğretim Ders Müfredatında Öğretim Metodu Olarak Kullanılması	
Kemal Baş	<i>Opinions of School Administrators and High School Students' Anxiety and Attitudes towards Numeracy Courses in TRNC</i>	17-24

Kıbrıs Türkleri ile Türkiyeli Göçmenlerin Modernleşme Bağlamında Aile Kurumuna Bakışının İncelenmesi

*An Examination of the Perspectives on the Family Institution of
Turkish Cypriots and Turkish Migrants in the Context of Modernization*

Selameddin Karataban

Yüksek Lisans, Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı
Master's Degree, Üsküdar University, Institute of Social Sciences, Department of Sociology
İstanbul, Türkiye
ss.karataban@hotmail.com
<https://orcid.org/0009-0004-8907-4344>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 27 Eylül / September 2024

Kabul Tarihi / Date Accepted: 28 Aralık / December 2024

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık / December 2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Atıf / Cite as: Karataban, Selameddin. "Kıbrıs Türkleri ile Türkiyeli Göçmenlerin Modernleşme Bağlamında Aile Kurumuna Bakışının İncelenmesi." *Kıbrıs* 15 (Aralık 2024): 1–16.
<https://doi.org/10.58607/cyprus.1556136>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir/This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (**Selameddin Karataban**).

Etik Kurul İzni: Etik onay, Üsküdar Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulu Başkanlığı tarafından 26.01.2023 tarihinde 61351342/OCAK 2023-03 dosya üzerinde yapılan 01 numaralı toplantıda verilmiştir. / The ethical approval was granted by the Üsküdar Non-interventional Research Ethics Committee on 26.01.2023, during the meeting number 01 held under the file 61351342/OCAK 2023-03.

Yayıncı / Published by: Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi / Social Sciences University of Ankara.
Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır. This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

Kıbrıs Türkleri ile Türkiyeli Göçmenlerin Modernleşme Bağlamında Aile Kurumuna Bakışının İncelenmesi*

Öz

Kıbrıs Adasının, Osmanlı İmparatorluğu tarafından 1571 yılında Venediklilerden alınmasıyla adaya yerleşen ilk Türkler, üç yüzyıl boyunca Osmanlı himayesinde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Siyasal gelişmeler sonucunda adanın 1878 yılında İngiliz yönetimine geçmesi, Kıbrıs Türklerinin batılılaşma tecrübesini İngiliz tipi modernleşme üzerinden yaşamalarına sebep olmuştur. Yüzyıla yakın geçen sürenin ardından 1974 yılında adaya tekrar göç eden Türkiyeli göçmenler, Türkiye'nin modernleşme deneyimini Kıbrıs'a taşımışlardır. Bu göç olgusunda, Türkiyeli göçmenler ile Kıbrıs Türklerinin evliliğe, aile içi ilişkilere ve cinsiyet rollerine dair bakışları işlevselci yaklaşım temelinde analiz edilmiştir. Modernleşme olgusunun aynı etnik kökene, dile ve dine sahip iki toplum üzerindeki farklı kültürel etkilerin aile kavramı üzerinden incelenmesi amaçlanmıştır. Eşlerin karar alma şekilleri, birlikte yaşam modeli, kürtaj, akrabalık bağları ve boşanmaya dair veriler incelenmiş; modernleşme etkisi altında aile yapılarında meydana gelen farklılaşmalar tespit edilmiştir. Araştırma, nitel bir yöntemle tasarlanmış ve görüşmecilerle derinlemesine yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Modernleşme, Aile, Kıbrıs Türkü, Türkiyeli Göçmen.

An Examination of the Perspectives on the Family Institution of Turkish Cypriots and Turkish Migrants in the Context of Modernization**

Abstract

The conquest of Cyprus by the Ottoman Empire from the Venetians in 1571 marked the settlement of the first Turkish population on the island, who lived under Ottoman rule for three centuries. As a result of political developments, the island came under British administration in 1878, leading the Turkish Cypriots to experience Westernization through British-style modernization. Following nearly a century under British rule, the arrival of Turkish migrants to Cyprus in 1974 introduced the Turkish experience of modernization to the island. This migration phenomenon has been analyzed from a functionalist perspective, focusing on the views of Turkish migrants and Turkish Cypriots regarding marriage, intra-family relations, and gender roles. The study aims to examine the influence of modernization on family structures, highlighting the cultural differences experienced by two communities that share the same ethnic roots, language, and religion. Data on decision-making processes within marriages, cohabitation models, abortion, kinship ties, and divorce were analyzed to identify variations in family structures under the influence of modernization. The research was designed using qualitative methods, with in-depth face-to-face interviews conducted with participants.

Keywords: Migration, Modernization, Family, Turkish Cypriot, Turkish Immigrant.

* Bu çalışma Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde 2024 yılında tamamladığımız "Kıbrıs Türkleri ile Türkiyeli Göçmenlerin Sosyal Uyumunun Modernleşme Bağlamında İncelenmesi" isimli yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

** This study is based on the master's thesis titled "An Examination of the Social Integration of Turkish Cypriots and Turkish Migrants in the Context of Modernization," which we completed at the Üsküdar University Institute of Social Sciences in 2024.

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu, geniş coğrafyalara yayılan yapısıyla farklı toplumları bünyesinde barındırıyordu. Bu toplumlar, 19. yüzyılda yaşanan endüstrileşme sürecinde, Batı'dan farklı olarak kendi tarihsel koşullarına uygun dönüşümler yaşamışlardır. Osmanlı Devleti'nde modernleşme, askeri alanla başlayarak idari yönetim, mimari ve eğitim gibi birçok alana yayılmış, bu doğrultuda yapısal reformlar gerçekleştirilmiştir.

Kıbrıs Adası'nın Osmanlılarla ilk teması, Venediklilerden fethedildiği 1571 yılında gerçekleşmiştir. 1 Ağustos 1571'de başlayan Osmanlı egemenliği 307 yıl sürmüş ve bu süreçte birlikte göç hareketleri yaşanmıştır. Adada yaşayan halkın nüfus popülasyonunu Rumlar, Ermeniler, Maruniler ve Musevilerden oluşan bir toplum yapısı oluşturmaktadır. Adanın Türkleştirilmesi kapsamında Anadolu coğrafyasındaki kasabalarda ikamet eden ailelerin Kıbrıs'a gönderilerek ilk Kıbrıs Türkü nüfusunun yerleştirilmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda 22 Eylül 1572'de verilen hüküm gereği çeşitli mahallerde bulunan on aileden birinin Kıbrıs'a gönderilmesi planlanarak 1689 ailenin belirlendiği ifade edilmektedir.¹ Bu tarihten itibaren 1878 yılına kadar Osmanlı Devleti'nin idari yapılanmasının altında toplumsal hayatlarını sürdüren Kıbrıs Türkleri, Tanzimat Dönemi'nde gerçekleştirilen yapısal yeniliklerden etkilenmiş ve başta eğitim olmak üzere birçok alanda önemli değişiklikler yaşamıştır.

Osmanlı Devleti'nin toplumsal yapısında eğitimin işlevi, geçmişe dair bilgiyi, yaşam tarzını, değerleri, kültürü ve kutsala ait unsurları muhafaza etmeye yönelik bir rol üstlenmiştir. Bu geleneksel yapının korunduğu ve yeniden üretildiği eğitim kurumlarının başında medreseler gelmektedir. Eğitimin ilk basamağı olan ve günümüzdeki ilkokullara benzer bir işleve sahip Sıbyan Mektepleri ise medreseler için öğrenci yetiştirme görevini üstlenmiştir. Medreseler, İslami eğitim anlayışının aktarımını bu şekilde sağlamıştır. Ancak 17. yüzyılda yaşanan askeri mağlubiyetler ve toprak kayıplarının ardından, Osmanlı idaresi batılı tarzda eğitim kurumlarına yönelmiş ve bu durum, geleneksel eğitimden pozitivist bir anlayışa doğru eksen kaymasına neden olmuştur. Osmanlı idaresi boyunca, 19. yüzyıla kadar adada dini ağırlıklı eğitime devam edilmiştir. Tanzimat dönemi modernleşme sürecinde, eğitim kurumlarına yönelik yenileşme çabaları Kıbrıs'a da yansımıştır. Bunun bir örneği olarak, 1862 yılında açılan ve daha sonra adı Lefkoşa Türk Lisesi olacak olan ilk modern ortaöğretim kurumu "Selimiye Rüştüyesi" idi.

Avrupalı devletler arasında sömürgecilik yarışının hızlandığı dönemde, Osmanlı'nın yaşadığı siyasal karışıklıklardan faydalanan Birleşik Krallık, 1878'de Kıbrıs Adası'nın yönetimini önce geçici olarak, daha sonra ise Lozan Konferansı'nda daimî olarak devralmıştır. Bu siyasal erk değişimi, Kıbrıs'ın Müslüman-Türk toplumu için önemli bir kırılma noktasıdır. İngilizlerin aday devraldıktan sonraki yıllarda, 1900'lü yıllardan itibaren ilkokullarda dini içerikli derslere ilaveten, pozitif ve modern derslerin müfredata eklendiği; 1917-18 döneminde ise yabancı dil olarak İngilizce ve Rumcanın ders programına dahil edildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra, kızların eğitim görmesini sağlayan ve çağdaş Kıbrıs Türk kadınının yetişmesinde önemli rol oynayan Viktorya İslam İnas Sanayi Mektebi, 1901 yılında kurulmuştur. Modernleşme sürecinde bireyler, geleneksel değerlerden uzaklaşıp daha bireyselci ve seküler normlara yönelirler. Eğitim, bu dönüşümün taşıyıcısı ve hızlandırıcısıdır. Ayrıca dilin, kültürün en önemli taşıyıcısı olduğu göz önüne alındığında, 1925 yılında ilkokul düzeyinde İngilizcenin zorunlu ders olarak müfredata eklenmesi, sosyal değişimi hedefleyen planlı bir dönüşümün somut bir adımı olarak değerlendirilebilir.

¹ bkz. Ersan Berksek, *Sevaplari ve Günahlari ile TMT* (Lefkoşa: Işık Kitabevi, 2020).

Toplumsal değişim sürecinde, kadının sosyal, kültürel ve ailevi boyutlarda bir dönüşüm yaşadığı ve Kıbrıs Türk toplumunun, yaklaşık bir asır boyunca İngiltere'nin sömürgesi olarak kalmasının sonucunda İngiliz tipi modernleşmeden etkilendiği söylenebilir.

Gencer'e göre modernleşme, toplumsal bir değişim; sekülerleşme ise düşünsel bir dönüşümdür. Sekülerleşme, basit anlamda kutsaldan uzaklaşma, kapsamlı anlamda ise düşüncenin değişmesi olarak değerlendirilebilir.² Modernleşme, bireyin hayat tarzında köklü bir dönüşümü ifade ederken arka planında zihinsel değişim yer almaktadır. Bireylerin yaşam tarzı, toplumun kültür hayatına göre şekillenir ve bu durum gündelik hayat pratiklerini anlamamız da ipuçları sunar. Toplumun inanç dünyası ile hayat tarzının birleşimi, din yorumunu şekillendirir ve bu yorum aynı zamanda kültürün bir ürünü olarak karşımıza çıkar. Osmanlı toplum yapısının bir parçası olan Kıbrıs Türkleri, İslam kültürü temelinde şekillenen yaşam tarzlarını İngiliz kültürünün etkisiyle değişime uğratmıştır. İngiliz yönetimi döneminde Kıbrıs Adası'nda başlayan kapitalistleşme süreci, artan ticari faaliyetler, kentleşme ve okullaşma yeni bir orta sınıfın doğmasına olanak sağlamış; aynı zamanda modernleşme sürecini de etkilemiştir. Bununla birlikte, kamusal alanın ve sivil toplumun özelliklerini yansıtan basın-yayın organlarının doğuşu, kültürel alanda modernleşme sürecinin önemli bir göstergesi olmuştur. Tanzimat dönemi sonrasında ortaya çıkan fikir akımlarının etkileri, Kıbrıs'taki yayın organlarına yansımıştır. Osmanlı'dan günümüze uzanan süreçte, bu fikir akımlarının Kıbrıslı Müslüman Türklerin düşünce dünyasında etkili olduğu görülmektedir. Özellikle dikkate değer fikir akımlarından biri olan Jön Türk hareketi, bu etkilerin başında gelmektedir. Kıbrıs'taki yerel aydınların, adada ikamet eden Jön Türklerden ve Osmanlı mecmualarından etkilendikleri söylenebilir.

Kıbrıs Türkleri üzerine literatürde farklı alanlarda yapılan birçok çalışma bulunmaktadır. Ancak bu çalışmada, göç sosyolojisi odağında, 1974 yılında gelişen siyasal etkenler neticesinde tekrardan bir araya gelen grubun oluşturduğu yeni toplumsal yapının dinamikleri incelenmektedir. Bu kapsamda, aile yapıları, ilişkileri ve cinsiyet rollerine modernleşme bağlamında karşılaştırmalı bir bakış sunarak katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

2. Kuramsal Çerçeve ve Alanyazın

Ailenin geleceğine dair görüşlere bakıldığında, Sayın'a göre iki temel yaklaşım bulunmaktadır. İlk yaklaşım materyalist yaklaşımdır ve toplumların sürekli evrim geçirdiğini savunur. Bu süreçte toplumun temel kurumları da değişim göstermektedir. Marx ve Engels'e göre, aile kurumu dönemsel şartların etkisiyle tarihsel süreçte toplum sahnesinde yerini almıştır. Materyalist yaklaşıma göre, insanlık tarihinin ilk dönemlerinde aile kavramından söz edilemez; devlet ve sosyal sınıfların ortaya çıkışıyla birlikte aile kurumu oluşmuştur. Karl Marx'ın tarihin materyalist yorumu, insanlığın sınıfsız bir topluma erişeceğini öngörür. Bu teoriye göre, sınıfların ortadan kalkmasıyla birlikte aile de yok olacaktır.³

Diğer bir görüş ise işlevselci yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre, toplum içinde barınabilen yapıların mutlaka bir işlevi vardır. Aile kurumu da toplum içinde önemli işlevler gördüğü için varlığını sürdürmektedir. Bu görüşü savunan sosyologların bir kısmı, ailenin toplum içinde hala önemli işlevler yerine getirdiğini ve bu nedenle varlığını sürdüreceğini savunurken, bir kısmı ise işlevini yitirdiği için ortadan kalkacağını öne sürmektedir. İşlevselci perspektife göre aile, toplum içinde neslin devamlılığı, çocukların sosyalleştirilmesi, cinsel denetim ve eğlenme gibi işlevleri

² bkz. Bedri Gencer, *İslam'da Modernleşme (1839-1939)* (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2017).

³ bkz. Önal Sayın, *Aile Sosyolojisi* (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2020).

Kıbrıs Türkleri ile Türkiyeli Göçmenlerin Modernleşme Bağlamında Aile Kurumuna Bakışının İncelenmesi

yerine getirir. Toplumların dönüşümüne paralel olarak aile de bu dönüşümlerden etkilenmektedir. Örneğin, geleneksel toplumlarda geniş aile yapısı yaygınken, günümüzde teknolojik gelişmelerin de etkisiyle aile daha küçük bir yapıya dönüşmüştür. Ancak tüm bu yapısal değişimlere rağmen aile, üreme, cinsel denetim, çocukların öz bakımı ve topluma hazırlanması gibi işlevlerini sürdürmeye devam etmektedir.

Kıbrıs Adası'nın yönetimi İngilizlere devredildi ve bu durum adanın Sömürge Bakanlığına bağlanarak yeni bir idari yapılanma sürecine girmesine yol açtı. Modernizasyon çalışmalarının etkileri, Kıbrıs Türklerinin aile yapısında da önemli değişikliklere yol açmıştır.

1951 yılındaki aile yasasında çok eşli evliliğin de önü kapatılmış, böylece 20. yüzyılda çekirdek aile yapı yaygınlaşmış ve patriarkal aile yapısından eşitlikçi bir aile yapısına geçilmiştir.⁴ Bu alandaki bireylerin sorumlulukları, toplumsal rolleri ve sosyal ilişkiler, geleneksel aile yapılarına göre farklılaşmıştır. Öncelikle geleneksel paradigma çerçevesinde geniş ailenin hâkim olduğu dönemde aile bireylerinin öz bakım, eğitim, iş ve eğlence gibi ihtiyaçların modern aileye geçişte bahse konu hizmetlerin daha kaliteli bir şekilde kurumsallaşan örgütler tarafından sağlanabileceğini savunan Max Weber, ailenin bu rollerinin uzmanlaşan kurumlara aktarıldığını ve bu durumun ailenin işlevselliğini daralttığını vurgular. 1950'li yıllarda Kıbrıs Adası'nda eğitimde toplumsallaşmanın arttığı gözlemlenmiştir. Bu dönemde Kıbrıslı Türk ailelerinde eğitim-öğretimin bir değer olarak algılanmaya başlanmıştır. 1980'den itibaren cinsiyet ayrımı olmaksızın yüksek öğretime kadar eğitim hayatının sürdürülmesi gerektiği anlayışı benimsenmiştir.⁵

Geleneksel aile yapılarında cinsiyet merkezli iş bölümü ve alan paylaşımı yapılırken modern ailelerde rol dağılımının daha eşitlikçi bir yapıda olduğu görülmektedir. Cinsiyet faktörüne biyolojik açıdan bakılmasının yanı sıra, toplumsal cinsiyet olgusu, erkek ve kadına yüklenen rollerin algılanışını geleneksel ve modern toplum dikotomisine göre şekillendirmektedir. Talcott Parsons'ın cinsiyet rolü farklılaşması tanımından hareketle erkek evin dışında ve iktisadi yönden ailenin geçimini sağlarken, kadının ev içi rollerde uzmanlaşması öngörülmüştür. Aile kurumu, içinde yaşadığı toplumun kültürüne göre erkeğe ve kadına biçilen roller bağlamında bireylerin düşünce ve davranış kalıplarını şekillendirmektedir. Toplumsal düzen, cinsiyet temelli davranış kalıplarını öngörerek aileye yeni katılacak bireylerin bu düzeni içselleştirilmesini sağlar. Bu çerçevede aileye sunulan yaşam alanında toplumsal denetim mekanizmaları uygulanmakta ve kural dışında bir davranışa müsaade edilmemektedir. Kadının eğitim seviyesinin, aile yapısındaki rollerin şekillenmesinde etkili olduğu ve eğitim düzeyinin yükselmesiyle çekirdek aile modelinin yaygınlaştığı görülmektedir.⁶ Eşitlikçi ve modern çekirdek ailelerde eşler arası bütünleşme sağlanmakta, roller dengelenmekte ve çocukların gelişimi için sağlıklı bir ortam oluşturulmaktadır. Kentleşme, eğitim düzeyi ve refah seviyesinin artmasıyla çocuğa verilen önem artmakta ve aile içi ilişkiler daha demokratik bir zemine kaymaktadır.⁷

Aile sisteminin içinde eşit olmayan bir pozisyonda yer aldığı varsayılan kadın, endüstrileşme sonrasında güç kazanarak eşit bir pozisyona gelmiştir. Sistemdeki bu değişim, aileyi dönüştürmüştür ve topluma da yansımıştır. Ailenin bu yeni formu, sanayi toplumlarında kız çocuklarının

⁴ Başak Eser, *Kuzey Kıbrıs'ta Ailede Çocuğun Değerinin Aile Yapıları Açısından İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi, Doğu Akdeniz Üniversitesi, 2016), 21.

⁵ Eser, *Kuzey Kıbrıs'ta Ailede Çocuğun Değerinin Aile Yapıları Açısından İncelenmesi*, 20.

⁶ Şenay Yapıcı, "Türk Toplumunda Aile ve Eğitim İlişkisi," *Journal of Turkish Studies* 5, sy. 4 (2010): 1544–1570, <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.1495> (erişim tarihi: 1 Ekim 2023).

⁷ bkz. Olcay İmamoglu, "Değişen Dünyada Değişen Aile-İçi Roller," *Kadın Araştırmaları Dergisi* 1 (2012).

okullaşmasını, eğitim hayatına katılmasını ve iş gücünde yer almasını kolaylaştırarak kadının toplumsal cinsiyet rolünün değişmesine ve güçlenmesine zemin hazırlamıştır.⁸ Çalışma hayatındaki kadının yeni pozisyonu, aile içindeki rolleri temelden etkileyerek farklı babalık formlarının ortaya çıkmasına ve aile üyeleri arasındaki hiyerarşik ilişkilerin eşitlikçi bir yapıya dönüşmesine yol açmıştır. Geleneksel normların etkisini sürdürmesi, çalışan kadınların ev işi yükünü azaltmak bir yana, daha da artırmıştır. Endüstrileşmeyle birlikte ev alanı ve çalışma mekânlarının ayrışması, bireylerin farklı zamanlarda farklı mekânlarda bulunmasını gerektirmiştir. Çalışma hayatında bulunmayan kadın bütün vaktini ailesine yönelik kullanırken çalışan kadın mesleği ve aile yaşamı arasında yeni bir denge kurmak mecburiyetinde kalmaktadır. Bu yeni denge arayışı, yalnızca iş ve zaman planlamasını değil, ekonomik özgürlüğün sağladığı özgüven artışıyla ev içi geleneksel cinsiyet rollerinde bir denge kurma zorunluluğunu da içermektedir. Türk toplum yapısında kadın, ev içi rollerden tamamen sıyrılmadığı için iş ve aile sorumlulukları arasında sıkışmaktadır.⁹

Gelenekten moderne geçiş sürecinde aile içi rol paylaşımları değişime uğrarken kalıplaşan düşüncelerin hala varlığını koruduğu görülmektedir. Aile içi sorumluluk paylaşımının modernleşme sürecinde değiştiği, fakat geleneksel cinsiyet rollerinin tamamen ortadan kalkmadığı savunulmaktadır.¹⁰ Buna karşın, geleneksel yapının değişmeden devam ettiği ve çalışma hayatının bu süreci etkileyebilecek bir faktör olmasına rağmen makro düzeyde değişikliklere yol açmadığı ifade edilmektedir. Ayrıca, ev işlerinde uzmanlaşmanın gerekli olduğu düşünüldüğü için kadınların evdeki egemenlik alanını paylaşmaya direndiği iddia edilmektedir.¹¹

Aile üzerinde etkin bir fenomen olan din, bireyin yaşamına sirayet ederek toplumsallaştırma işlevi görür. Din, kültürel öğeler üzerinden ailenin ve toplumsal düzenin sürekliliğini sağlayarak meşruiyet zeminini hazırlar. Semavi dinler, aileye kutsallık atfederek onu koruyucu ve düzenleyici kurallarla donatır. Evliliğe ilk adımın atılmasından, boşanma sürecine ve çocuğun yetiştirilerek kimlik kazandırılmasına dair bütün süreçlerin dini sınırları içerisinde değerlendirdiği görülmektedir.¹² Toplumun temeli sayılan aile kurumunun meşruiyet kazanmasının ön şartının evlilik olduğu, biyolojik işlev açısından cinsel tatmini sağlama ve sağlıklı nesillerin meşru zeminde yetiştirilebilmesi adına nikâh akdinin temellendirilmesi savunulmaktadır.

Türk-İslam kültüründe nikâh, ikili ilişkilerde “aile” boyutuyla toplumsal kabul görmeye önemli bir yer edinmiştir. Kır, nikâhsız birlikteliklerin varlığını kültürel değerlerle bağdaşmadığını ve bunun toplumsal açıdan birçok problem doğurduğunu belirtmiştir.¹³

Din, evlilikle bağlantılı boşanma olgusuna sınırlar getirerek ailenin işlevselliğini korumayı hedeflemiştir. Ancak modern dönemlerde, boşanma olgusunun siyasi ve ekonomik perspektifte normalleştiği kabul görmektedir. Geleneksel aile yapılarında, mutsuz olursa bile evliliğin

⁸ bkz. Nurşen Adak, “Kadınların İkilemi: İş ve Aile Yaşamı,” *Sosyoloji Dergisi* 17 (2007).

⁹ Ali Bayer, “Modernleşme Sürecinde Aile: Değişen Annelik ve Babalık,” *Tevilat* 1, sy. 1 (2020): 35–60.

¹⁰ Melih İçgen, “Modernleşme Sürecinde Kadın ve Erkeğin Mutfaktaki Rollerinin Değişimlerinin İncelenmesi,” *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi* 5, sy. 2 (2021): 17–31.

¹¹ Celalettin Vatandaş, “Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı,” *Istanbul Journal of Sociological Studies* 35 (2011): 29–56.

¹² Faruk Turğut, “Tarihsel Süreçte Aile Kurumunun Dönüşümü ve Geleceğine Yönelik Çıkarımlar,” *Medeniyet ve Toplum Dergisi* 1, sy. 1 (2017): 93–117.

¹³ İbrahim Kır, “Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri,” *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 10, sy. 36 (2011): 381–404.

Kıbrıs Türkleri ile Türkiyeli Göçmenlerin Modernleşme Bağlamında Aile Kurumuna Bakışının İncelenmesi

sürdürülmesi eğilimi baskındır. Ancak modern aile bireylerinde, boşanma sonrası yalnız yaşamın da mutlu şekilde sürdürülebileceği tespit edilmiştir.¹⁴

Modern yaşamın kapsayıcılığı içinde neşet eden özgürlük hareketleri, cinselliğin mahrem boyutundan çıkarılarak farklı ilişki ağlarının tartışılmasına imkân tanımıştır. Bu durum, “birlikte yaşam, seviyeli ilişki...vb.” gibi türlerin öne çıkmasına zemin hazırlayarak aile yapısında hasara yol açmıştır. Ailenin yerine özgürlük mefhumunun öne çıkması, birlikte yaşam modelini yaygınlaştırmıştır. Bunun sonucunda kürtaj olgusunun yapılan araştırmalarda nispi oranlarda yer almaya başlaması, zihniyet değişimine işaret etmektedir.¹⁵

Dinin kürtaja bakışı, genel olarak benzerlik gösterir. Hristiyanlığın Protestan mezhebi, kürtajı Katolik mezhebine göre mutedil bir şekilde değerlendirir ve bireyin özgür seçimlerine bırakılması gereken bir alan olarak niteler. İslam inancında ise genel kanaat, kalıtsal hastalıklar veya özürli doğum gibi bilimsel gerekçelerle kürtajın yapılabileceği yönündedir.

Toplumsal cinsiyet bağlamında feminizm akımı, kürtajın kadın hakkı olduğunu savunmaktadır. İstenmeyen gebeliklerde kürtajın uygulanması, devletin sağlık politikalarına bağlı olarak toplumsal cinsiyet eşitliğinin derecesini belirlemede ipuçları sunmaktadır. Güney Kıbrıs Rum Kesimi’nde, Ortodoks Rum Cemaatinin kürtaj yöntemini onaylamaması nedeniyle 2016 yılındaki kürtajı yasallaştırma çalışmaları sırasında kilisenin muhalefetiyle karşılaşmıştır. Kilisenin kürtajı “cinayet” olarak nitelendirmesine rağmen, 2018 yılında kürtaj yasası kabul edilmiştir.

Kıbrıs Adası’na genel olarak bakıldığında, feminizm akımının Kuzey ve Güney kesimlerine etkilerinin farklı olduğu görülmektedir. Her iki toplumun kürtaja dair benzer yasal düzenlemelere sahip olmasına rağmen, Rum tarafı bu olguyu dini bir bakış açısıyla ele alırken, Müslüman-Türk tarafı kürtajı dini bir mesele olarak değil, kadın hakkı temelinde değerlendirmiştir.¹⁶

Modernleşme sürecinin bir sonucu olarak bireysellik, bağımsızlık ve özgürlük kavramları ön plana çıkmıştır. Bu süreçte akıl, gelenek ve din bağlarından koparılmış ve insan, kendisinden başka bir otoriteyi tanımamaya yönelmiştir. Modern toplum yapısında dinin soyutlanmasıyla kurumsal dönüşümlerin bireyciliği ön plana çıkardığı, bunun ise akrabalık ilişkilerini ve dayanışma ruhunu olumsuz etkilediği iddia edilmektedir.

Bireyciliğin aile ilişkilerine etkisi, geleneksel ve modern dönemler açısından ele alındığında, F. Tönnies’in cemaat (gemeinschaft) ve cemiyet (gesellschaft) kavramları çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, modernleşme ile geleneksel aile ilişkilerinden uzaklaşıldığı yorumu yapılmaktadır.¹⁷

¹⁴ İmamoğlu, “Değişen Dünyada Değişen Aile-İçi Roller.” 66.

¹⁵ bkz. Merve Topal, “Modernleşme Bağlamında Türkiye’de Ailenin Dönüşümü,” *Uluslararası Aile Sempozyumu Aile Kurumunun Bekasına Yönelik Çağdaş Fırsatlar/Tehditler Bildiriler Kitabı*, ed. Emrah DİNDİ ve diğerleri (Samsun: Sinop Üniversitesi Yayınları, 2020), 381–398.

¹⁶ Şölen Külahçı ve Emir Ali Gürler, “Kıbrıs’ın Kuzeyinde ve Güneyinde Kürtaja İlişkin Düzenlemelerin Din ve Feminizm Açısından Değerlendirilmesi,” *Ankara Barosu Dergisi* 79, sy. 4 (2021): 171–191, <https://doi.org/10.30915/abd.1090755> (erişim tarihi: 15 Haziran 2023).

¹⁷ İrfan Yıldırım, “Birey-Toplum Dikotomisi Üzerinden Ailenin Serencamına Kuramsal Bir Bakış,” *Turkish Studies-Social Sciences* 17, no. 5 (2022): 951–971, DOI: 10.7827/TurkishStudies.636401 (erişim tarihi: 21 Eylül 2023).

İnsanın bu “Ben”ini keşfetmesiyle modern toplumun inşa edildiği, bireyin ise kişisel hedeflerini toplumun hedeflerinin önüne geçirecek ayrık bir tutum sergileme eğiliminde olduğu belirtilmektedir. Bu durumun kaçınılmaz olarak toplumsal gerilime yol açtığı vurgulanmaktadır.¹⁸

İnternetin toplum hayatına girmesi, küreselleşmenin aileyi gelecekte hangi yöne evireceği sorusunu gündeme getirmiştir. Teknolojik cihaz ve sanal uygulamaların yaygınlaşması, popüler kültürün etkisini artırmaktadır.¹⁹ Bu bağlamda cinsel hazların, romantik aşkların, kişisel mutlulukların öne çıkmasıyla birlikte boşanma oranlarının artması ve aile bireylerinin bencil tutumları, değerlerin muhafaza edilmesini zorlaştırmaktadır.²⁰ Modern dönemde, aile kurumunun dönüşüme uğradığı, geleneksel örüntülerin bireycilikle iç içe geçerek ikili bir yapı oluşturduğu görülmektedir. Batı tipi bağımsız çekirdek aile modelinden ziyade, akrabalık ilişkileriyle şekillenen girift aile formunun da varlığını sürdürdüğü vurgulanmaktadır.²¹

3. Yöntem

3.1. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın çalışma evreninin ilk grubunu, 1974-1978 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti’nden Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ne göç eden ilk kuşak göçmen aileler, ilk kuşak göçmen ailelerin 18 yaş üstündeki çocukları ve 2000 yılından sonra göç edenler oluşturmaktadır. İkinci grubunu ise 1974 yılı sonrasında Güney Kıbrıs Rum Kesimi’nden zorunlu göçe tabi tutulanlar, Kuzey Kıbrıs’ta yerleşik (Yerli Kuzeyli) Kıbrıs Türkleri ve Kıbrıs Türkü ailelerin 18 yaş üstündeki çocukları (İkinci kuşak) oluşturmaktadır.

3.2. Verilerin Toplanması ve Analizi

Kıbrıs Adası’nın kuzeyinde yaşayan Kıbrıs Türkleri ve Türkiyeli göçmenlerden oluşan toplam 20 kişilik örneklem grubu, kota örnekleme tekniği kullanılarak belirlenmiştir. Örneklem grubunda Kıbrıs Türklerinden 10 kişi (5’i kadın, 5’i erkek) ve Türkiyeli göçmenlerden 10 kişi (5’i erkek, 5’i kadın) yer almıştır. Veri toplama süreci bu gruplarla tamamlanmıştır.

Mülakat sırasında katılımcılara aile kurumuna, akrabalık ilişkilerine ve toplumsal cinsiyet rollerine yükledikleri anlamlara dair açık uçlu sorular sorulmuştur. Derinlemesine görüşmeler, katılımcıların kendilerini rahat ifade edebildikleri, sakin ortamlarda yüz yüze yapılmıştır. Görüşmeler sonunda kayda alınan veriler, elde deşifre ve açık kodlama yapılarak ardışık yaklaşma yöntemi ile analiz edilmiştir.²²

3.3. Araştırmanın Amacı ve Beklentileri

Araştırmada, Kıbrıs Adası’nın kuzeyinde yaşayan Kıbrıslı Türkler ile 1974 yılından sonra adaya göç eden Türkiyeli göçmenlerin aile kurumuna ve toplumsal cinsiyet rollerine bakışları, modernleşme bağlamında incelenmiştir. Aynı etnik kökene, dine ve benzer dile sahip iki farklı

¹⁸ İlker Aslan, “Modern Toplumda Aile Olmak: Mustafa Kutlu’nun ‘Chef’ Adlı Eserinde Bireyselleşme ve Modernlik Eleştirisi,” *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 47 (2022): 108–124, <https://doi.org/10.52642/susbed.1013701> (erişim tarihi: 29 Eylül 2023).

¹⁹ Bülent Kara, “Türkiye’de Aile Yapısının Değişimine Etki Eden Dinamikler,” *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* 40 (2018): 374–385, <https://doi.org/10.17498/kdeniz.399236> (erişim tarihi: 1 Ekim 2023).

²⁰ İhsan Çapcıoğlu, “Sekülerleşen Toplumda Bireyselleşen Aile,” *Turkish Studies* 13, sy. 2 (2018): 31.

²¹ Elif Baş, “Evlilik: Modernleşme Sürecinde Kuşaklararası Yaşanan Değişim,” *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 20, sy. 2 (2020): 821–845, <https://doi.org/10.21547/jss.823131>.

²² bkz. Lawrence William Neuman, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2020).

Kıbrıs Türkleri ile Türkiyeli Göçmenlerin Modernleşme Bağlamında Aile Kurumuna Bakışının İncelenmesi

toplumun evliliğe, aile ilişkilerine ve cinsiyet rollerine yaklaşımları karşılaştırılmıştır. Yapılan derinlemesine görüşmeler sonucunda, her iki grubun zihniyet kalıpları ve davranış şekillerine dair önemli verilerin elde edileceği öngörülmektedir. Ayrıca farklı modernleşme tecrübelerinin toplumsal hayata etkilerinin incelenmesiyle literatüre katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir. Bu kapsamda araştırmanın beklentileri;

- B1) Modernleşme olgusu aile yapılarını değişime zorlar.

B1a. Kıbrıs Türklerinin aile yapıları modernleşme bağlamında değişime uğramıştır.

B1b. İki grubun aile yapıları içinde de ataerkil yapı belli bir düzeyde devam etmektedir.

B1c. Kıbrıs Türkleri toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında cinsiyetler arası eşitliği sağlamıştır.

4. Modernleşme Bağlamında Aile İlişkilerine Yönelik Bulgular ve Tartışma

Kıbrıs Türklerinin, aile içinde karar alma süreçleri irdelendiğinde görüşmecilerin kuşak farkı gözetmeksizin, eşitlikçi bir şekilde ortak karar mekanizmalarını uyguladıkları görülmektedir. Türkiyeli göçmenlerin ailelerine bakıldığında alınacak kararların ortak bir irade eğiliminde olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca yüksek eğitim düzeyine sahip göçmenlerin, aile içi ilişkilerin demokratik bir zemine aktarılmasında eğitimin önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Kuzey Kıbrıs'ın aile yasasında yapılan değişiklikler, eğitim-öğretimde cinsiyet ayrımının gözetilmemesi yönündeki bakış açısı, aile içinde eşitlikçi yapıyı besleyen unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.²³ Bununla beraber toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında 2014 yılında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Dairesi (TOCED) teşkilat yasasının çıkarılması ve 2015 yılında Siyasi Partiler Yasası'nda aday listelerine %30 cinsiyet kotası konulması gibi düzenleyici uygulamaların hayata geçirilmesi önemli ipuçları vermektedir. Bu bilgiler çerçevesinde adada yaşayan kadınların çalışma hayatına dair söylemleri analiz edildiğinde Kıbrıslı Türkler ile Türkiyeli göçmenlerin, kadının iş dünyasında bulunmasını güçlü bir şekilde vurgulayarak aynı noktada yer almışlardır. Ayrıca Kuzey Kıbrıs'ın çalışma hayatını ise eşit ücret, fırsat eşitliği, ekonomik özgürlük ve güvence kavramları üzerinden inşa ettikleri sonucuna varılmıştır:

“Özgürlük olarak biraz daha demokrasiyi daha içselleştirilmiş bir toplumda yaşıyoruz. Yani o biraz daha fazla en azından bir kadın olarak çalışma şartlarınız da daha eşit şartlarda çalışabiliyorsunuz. Yani fırsat eşitsizliği ile çok karşı karşıya kalmıyorsunuz.” (Türkiyeli Göçmen, 44 Yaş, Kadın, Üniversite)

“Kadınlar kesinlikle çalışmalı, ayaklarının üzerinde durmalı bir gelir kaynağı olmalı...” (Türkiyeli Göçmen, 34 Yaş, Kadın, Lise)

“Biz hep çalışma hayatında vardık zaten. Öyle kadın çalışmasın, evde otursun diye bir şey bilmem hiç duymadım. Yani bizim çevremiz ailemiz. Çalışmalıdır, muhakkak çalışmalıdır.” (Kıbrıs Türkü, 54 Yaş, Kadın, Lise)

KKTC hane halkı görüşleri çerçevesinde toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik yapılan araştırmaya bakıldığında ise kadınların iş yaşamına katılım, hastanelerden, eğitim sunucularından yararlanma ve karar alma süreçlerinde sosyal dışlanmaya maruz kaldıkları iddiasında

²³ Eser, Kuzey Kıbrıs'ta Ailede Çocuğun Değerinin Aile Yapıları Açısından İncelenmesi, 21.

bulunmaktadır.²⁴ Bu iddiaların yanında, adadaki ilk üniversitenin 1979 yılında kurulduğu ve eğitime erişimin arttığı, buna paralel olarak iş gücüne katılımın Türkiye ile paralellik göstererek eşitsizliklerin azalmaya başladığı ifade edilmektedir. Eğitim düzeyiyle de olumlu bir ilişkinin olduğu vurgulanmaktadır.²⁵ Ayrıca kadınların siyasal alanda yaşadıkları sorunları araştıran Üçışık Erbilin ve diğerleri., çalışmalarında kadın siyasetçilerin dışladığı, seçim zamanlarında propaganda yapılan yer ve zamanlamaların kadın siyasetçilere engeller çıkardığı ve kadın milletvekillerinin meclis çalışmalarına ilaveten evdeki sorumlulukları da yüklediklerini ifade etmişlerdir. Bu hususların devam etmesinin altında yatan sebeplerin ise cinsiyet eşitsizliği temelinde toplumsal algının olduğu sonucu çıkmaktadır.²⁶ Türk toplumunda da kadının çalışma hayatında bulunması, ev içi rollerinde gerilim yaşamasına sebep olmaktadır. Bu bağlamda iş ve evdeki sorumluluk alanlarının dengeli gitmediği konusuna alanyazın bölümünde değinilmiş olup hem Kıbrıs Türklerinin hem de Türkiyeli göçmen kadınların aynı sosyal olguya maruz kaldıkları görülmektedir.

Türk toplumu nezdinde, evlilik olgusunun ailenin temelinde onaylanması için nikâh akdinin bulunması gerektiği kabul görmektedir. Modern toplumlarda, geleneksel aile yapısına alternatif oluşturacak şekilde yeni ilişki modelleri ortaya çıkmıştır. Nikâhsız olarak birlikte yaşam şekline bakışın, Kıbrıslı Türkler ile Türkiyeli göçmenler bağlamında ölçülediğimiz soruda, 43-74 yaş aralığındaki Kıbrıslı Türklerin “birlikte yaşam” modeline mesafeli durarak kabul etmediklerini açıklamışlardır:

“Yani bu bizim şehrimizde yoktur. Yani bizim örf ve adetlerimizde böyle bir şey yoktur. Bizim örf ve adetlerimizde asla kabul etmiyorum.” (Kıbrıs Türkü, 58 Yaş, Erkek, Lise)

“Baktığınızda yani Müslüman olarak yani Kıbrıslı Türk olarak bizim de kendimize ait örf ve adetlerimiz vardır ve bunlar aslında olması gereken şeylerdir. Bir insanın hayatında veya iki insanın hayatını birleştirme aşamasında kademe kademe gidildiğinde birbirini tanıma çok önemlidir. Yani zaten her şey orada ortaya çıkar ama evli hayatını nikahsız yaşadığınızda ve ayrılık olduğunda çok da hoş bakmam. Yani sınırlar her zaman olmalıdır. Çizgiler olmalıdır.” (Kıbrıs Türkü, 42 Yaş, Kadın, Üniversite)

Ancak 18 yaş üzerindeki, Kıbrıs Türkü ailelerin ikinci kuşağında bir kırılma olduğu görülüyor:

“Durum olarak son zamanlarda biraz bunu desteklemeye başladım. Hiçbir şekilde bir şey olmadan birlikte yaşamaya karşıyım.” (Kıbrıs Türkü, 28 Yaş, Erkek, Üniversite)

“Çok karşı değilim. Yani nikah dediğin bir imza yani insanlar birbirini sevdikten sonra imzaya takılmıyor.” (Kıbrıs Türkü, 42 Yaş, Kadın, Lise)

Kıbrıslı Türklerle yapılan görüşmelerde, evlenecek çiftlerin nişanlılık döneminde ailelerinde dahil olduğu farklı bir “birlikte yaşam” modelinin, “**melez yaşam/barınma**” olarak adlandırılan bir formunun var olduğu tespit edilmiştir:

²⁴ Türel Özel ve Mehmet Necati Cizrelioğulları, “Hanehalkı Görüşleri Doğrultusunda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti,” *International Journal of Management and Administration* 5, sy. 9 (2021): 143–151.

²⁵ Dilay Necipoğlu, Hatice Bebiş ve Ümit Seviğ, “Kuzey Kıbrıs’ta Toplumsal Cinsiyet’in Sağlık, Eğitim, İşgücü ve Siyaset Alanına Yansımaları,” *Halk Sağlığı Hemşireliği Dergisi* 3, sy. 1 (2021): 55–63.

²⁶ Süheyla Üçışık Erbilin, Tümel Sabancı ve Tülay Aktemir Kavcı, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Cumhuriyet Meclisi’nde Kadın Olmak,” *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 10, sy. 3 (2021): 2373–2395, <https://doi.org/10.15869/itobiad.885648> (erişim tarihi: 16 Aralık 2022).

Kıbrıs Türkleri ile Türkiyeli Göçmenlerin Modernleşme Bağlamında Aile Kurumuna Bakışının İncelenmesi

“Bizde nasıldır onu da söyleyeyim size. Biz köyde oturuyoruz. Muhakkak bir arkadaşlık dönemi olur. Belki beraber yaşamazlar ama arkadaşlık döneminden sonra aileleri de tanışır. Muhakkak bir nişan olur. Nişan olduktan sonra aileler hem kızı hem erkeği hem kendinin evladı gibi görür ve evinde yer açar. Yani nişanlılık dönemi de kendi evinde geçer annenin evi. Hani öyle ayrı çıksın da evde kalsın, çok yoktur. Bizim kültürümüzde böyle bir şey bilmem çok. O nişanlılık döneminde de mesela ben kızımın nişan ettiğimde kızım benim evimde nişanlısıyla kalır. O şekilde oğlumu da nişan etsen belki oğlum onun evinde gider kalır. Onu atlattıktan sonra da artık evlenme aşamasına geçilir.” (Kıbrıs Türkü, 54 Yaş, Kadın, Lise)

Alanyazına bakıldığında, modern çekirdek aile yapısında yer alan geleneksel kodların birlikteliğini ifade etmek için “melez aile yapısı” kavramının kullanıldığı, şehir ve taşra hayat tarzının yansıtan “melez yaşam” tabirinin yanı sıra diğer sosyolojik alanlarda da benzer tanımlamaların yapıldığı görülmektedir. Kıbrıslı Türkler özelinde, “melez yaşam/barınma” adını verdiğim olguyu analiz ederken, evli çiftlerin aile büyükleriyle aynı evi paylaştığı “iç güveyi” (eşinin ailesinin evinde oturan damat, TDK) olgusundan farklı bir yapı olduğu anlaşılmaktadır. Kıbrıslı Türklerin birlikte yaşam modeline örf, adet, gelenek ve kültürlerine uymadığı gerekçesiyle mesafeli veya karşı durduğu; ancak “melez yaşam/barınma” formülüyle bu olguyu kendi kültürel geleneklerine uyumlu hale getirdikleri sonucuna varılmaktadır. Nişanlı çiftlerin nikâh akdi olmadan aile büyükleriyle aynı evde bulunmaları, Rum cemaatiyle üç yüzyıl süren iç içe yaşamın ve farklı kültürlerle bir arada bulunma yanı sıra yaklaşık bir yüzyıl İngiliz yönetimi altında kalmanın Türk gelenekleriyle sentezlendiği bir form olarak değerlendirilmektedir.

Türkiyeli göçmenler açısından “birlikte yaşam” modeline bakıldığında, 1974-1978 yılları arasında adaya göç eden ailelerin ve ikinci kuşağın nikâhsız birliktelikleri içselleştirmedikleri ortaya çıkmıştır:

“Bana göre değil dediğim gibi, ben tamamen hani annem Kıbrıslı da olsa doğu kökenli olduğum için belki de bu kadar ön yargılı mıyım, bana göre yani ben yaşamazdım.” (Türkiyeli Göçmen, 33 Yaş, Kadın, Üniversite)

“Öyle tanıdığım insan çok var burada ama bence bir resmiyet gerekli.” (Türkiyeli Göçmen, 31 Yaş, Erkek, İlkokul)

2000 yılı sonrasında, adaya göç eden Türkiyeli göçmenlerin çoğunluğu, birlikte yaşam modelini benimsedikleri ve evlilik öncesinde yaşanması gereken bir yaşam şekli olarak gördükleri tespit edilmiştir. Ancak Türkiye'nin doğu illerinden göç edenlerin ise birlikte yaşam modeline mesafeli olduğu sonucu ortaya çıkmıştır:

“İki insan evlenmek şart değil yani hiç öyle bir şeyim yok. İki insan bir arada yaşayabilir yani onda hiçbir sıkıntım yok. Yani mümkünse insanlar zaten 3 yıl beraber yaşamadan evlenmesin ben ordayım.” (Türkiyeli Göçmen, 44 Yaş, Kadın, Üniversite)

“Çok normal bence insanların birbirini aynı evde tanınması şart diye düşünüyorum. Hani öyle herkes buluşmalarda iyi tarafını gösteriyor. Yani de ne kadar şey paylaşıyorsunuz dışarıda görüşerek? Yani bir evde yaşanmalı mutlaka bence.” (Türkiyeli Göçmen, 54 Yaş, Kadın, Üniversite)

2000 yılı sonrasında, Türkiye'nin Batı bölgelerinden göç edenlerin, Avrupa tarzı birlikte yaşam modelini benimsediği görülürken; Kıbrıslı Türklerin ise adanın konjonktürel şartları göz önüne alınarak Rum cemaati karşısında kimliklerini koruma refleksi geliştirdikleri ve Türk aile geleneklerini dönüştürerek içselleştirdikleri değerlendirilmektedir.

Kürtaj olgusunun daha çok bireyin manevi yönüyle ilişkili olduğu varsayılmaktadır. Bu konuda sorulan sorulara, genellikle Türkiyeli göçmenlerin kürtaj karşıtlığı şeklinde cevap verdiği; buna karşın 2000 yılı sonrasında adaya göç eden göçmenlerin ise kürtajı normalleştiren ifadeler kullandığı görülmüştür. Kıbrıslı Türkler arasında yapılan araştırmada ise, ilk kuşak olarak tanımlanan 43-74 yaş aralığının, kürtajı doktorun tıbbi kararıyla sınırlı normalleştirdiği; ikinci kuşakta da bu tutumun devam ettiği anlaşılmıştır:

“Çok sıcak bakmamakla birlikte ortada da kötü bir sahne yer alacaksa çocuğun geleceği olmayacaksa o zaman da olması gerektiğini düşünüyorum.” (Kıbrıs Türkü, 42 Yaş, Kadın, Üniversite)

Aile içi ilişkilere yönelik mülakat bölümünün verilerinin analizi, Kıbrıs Türk aile yapısının batı tipi bağımsız çekirdek aile modelinden ziyade bağlantılı çekirdek aile yapısına uyumlandığını ortaya koymaktadır. Görüşmelerde, aile bağlarının dejenere olduğu veya aşındığına dair yorumlar yapılmasına rağmen yoğun ve kuvvetli aile bağlarının olduğu görüşmeciler tarafından dile getirilmiştir:

“Ya çok kuvvetlidir. Mesela benim 3 tane erkek, 2 tane abim var, bir küçük kardeşim var. Yani benim annem başım ağrıdı dese 3 oğlan da yanındadır. O şekildedir çok yani birbirimize bağlıyız.” (Kıbrıs Türkü, 54 Yaş, Kadın, Lise)

Türkiyeli göçmen ailelerin akrabalık ilişkilerine bakıldığında, geçmişe nazaran günümüz aile bağlarının zayıfladığı vurgulanmaktadır. Dayanışma ruhunun zedelendiğini, akrabalık ilişkilerinin zorunluluk doğurarak bireysel özgürlüğe ket vurduğu ve ailevi ilişkilerin metalaştığı yönünde tespitler bulunmaktadır. Doğu bölgelerinden göçen Türklerin, Kıbrıslı Türklere benzer kuvvetli aile bağlarına sahip olduklarını söylemek hatalı olmayacaktır. Ayrıca sahadan elde edilen verilerin, Kıbrıs Türklerinin coğrafi ve siyasal şartlarının ailevi ilişkilerinin kuvvetli olmasına etki ettiğini göstermektedir. Rum cemaati karşısında birlik içinde olma zorunluluğunun, kültürel kodlar aracılığıyla bu dayanışmayı pekiştirdiği düşünülmektedir. İbni Haldun’un nesep/sebebe asabiyeti kavramı bağlamında, asabiye kavramının “kollektif eyleme sevk eden ortak duygusal bağ” ya da kısaca “dayanışma duygusu” olarak tanımlandığı, bu durumun sebebe asabiyeti bağlamında Kıbrıslı Türklerin aile bağlarının güçlü şekilde devam etmesini sağladığı görülmektedir.

Türkiyeli göçmenler ile Kıbrıslı Türk görüşmecilerin boşanma olgusuna dair görüşleri analiz edildiğinde, boşanma sürecini normal karşıladıkları ve bu sürecin dengeli bir şekilde ilerlemesini önemsedikleri görülmüştür. Turğut ve İmamoğlu’nun iddialarını destekler nitelikte, boşanmanın modernleşme süreciyle birlikte günümüzde geleneklere uyumlu hale getirilerek ekonomik ve siyasal zeminde meşrulaştırıldığı ve bireyler tarafından normalleştirdiği ifade edilmektedir:

“Ben mesela 73 doğumluyum. Eşim 68 doğumluydu. Bir bocalama yaşadık, herhalde yaşandı. Çok boşanmalar oldu. Bizim yaşamımızdaki insanlarda. Biraz hep şeyden dolayı da maddi sıkıntılardan dolayı. Yani beni ondan dolayı ayırdım eşimden. Annem derim babamların döneminde olmazdı.” (Kıbrıs Türkü, 54 Yaş, Kadın, Lise)

“Hiç şey hoş bakmazdık ama şimdi bakarız yani. Şimdi bakarız.” (Kıbrıs Türkü, 73 Yaş, Kadın, İlkokul)

Buna karşın Türkiye’nin doğu illerinden göç eden Türkiyeli göçmenlerin ifadelerinde boşanma yaşağının sıkça vurgulandığı görülmektedir. 1974-1978 yıllarında ilk kuşak olarak göç edip Kıbrıslı Türk bireylerle evlenenlerin çocukları olan, adada doğup büyüyen ikinci kuşağın, Türkiye’yle fiziki irtibatlarının zayıf olmasına rağmen boşanma yaşağını dile getirdikleri tespit

Kıbrıs Türkleri ile Türkiyeli Göçmenlerin Modernleşme Bağlamında Aile Kurumuna Bakışının İncelenmesi

edilmiştir. Bu durum, ikinci kuşağın Kıbrıslı Türklerle yaptıkları evliliklerde de benzer bir yaklaşımı sürdürdüğünü göstermektedir:

“Evet ya biz doğu kökenliyiz yani babam benim buraya geldi. Çok uzun bir yıllar önce ve biz burada doğup büyümemize rağmen yani Kıbrıs’ta doğup büyümemize rağmen babamın o kültürünü babamın bize şey yaptı. Nasıl diyeyim, kültürü aşıladığı için de bizde de babam şey derdi bizde son benim karşıma çıkaracağınız kesin son olsun elbette kötü bir şey olursa her zaman arkanızdayım. Bizde boşanma yok. Bizim kültürümüzde yoktu.” (Türkiyeli Göçmen, 33 Yaş, Kadın, Üniversite)

“Ya şimdi benim eşim benden küçük 2000 doğumlu. Yani ister istemez uyumsuzluk oluyor. Kafa uyumsuzluğu var ama bir de öyle bir aileden geldik. Bizde boşanma yok.” (Türkiyeli Göçmen, 31 Yaş, Erkek, İlkokul)

2000 yılı sonrasında, Türkiye’nin doğu illerinden göç eden görüşmecilerin söylemlerine bakıldığında, aile içi kültürel öğelerin işlevselliği sayesinde boşanma olgusuna dair kalıp yargıların ikinci kuşakta da devam ettiği görülmektedir.

Sonuç

Kıbrıs Türkleri ile Türkiyeli göçmen ailelerin karar alma süreçleri incelendiğinde, eşitlikçi bir yapıya sahip oldukları ve eşlerin karar alma süreçlerini birlikte yürüttükleri görülmüştür. Toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında, kadın istihdamının desteklendiği ifade edilmiştir. Modernleşmeyle birlikte kadınlar daha fazla iş gücüne katılır. Bu durum, kadının ekonomik bağımsızlık kazanmasını sağlar ve aile içindeki konumunu güçlendirir. Ayrıca, Kuzey Kıbrıs’ta uygulanmaya çalışılan yapısal değişikliklerin, cinsiyetler arası eşitliğe yönelik kararlı adımların atıldığını gösterdiği sonucuna varılmıştır. Bu noktada, 2014 yılında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Dairesi (TOCED) teşkilat yasasının çıkarılması ve 2015 yılında Siyasi Partiler Yasası’nda %30 cinsiyet kotası konulması gibi uygulamalar önemli ipuçları sağlamaktadır. Modernleşme süreci, toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik farkındalığı artırır. Bu durum, aile içinde kadının karar alma süreçlerine daha fazla katılmasını ve erkekle eşit bir birey olarak görülmesini sağlar.

Modernleşme, kadının aile içindeki konumunu köklü şekilde dönüştürür. Bu süreçte kadının eğitime erişimi, ekonomik bağımsızlığı ve toplumsal statüsü artar. Ancak bu dönüşümün hızı ve derinliği, toplumun geleneksel yapısına, kültürel değerlerine ve modernleşmenin etkilerine göre farklılık gösterebilir. Modernleşme, kadının ailede sadece bir destekleyici değil, aktif bir karar alıcı ve eşit bir birey olarak yer almasını sağlar.

Geleneksel Türk aile yapısının meşruiyetinin temel ölçütü olarak nikâh akdi, modernleşmenin beslediği bireyseliğin çıktularından olan “birlikte yaşam” modeline bakış açısının incelendiği soruma, genel izlenimlere göre Kıbrıs Türklerinin ve ilk kuşak Türkiyeli göçmenlerin birlikte yaşam modelini benimsemedikleri, fakat 2000 yılından sonra adaya göç eden görüşmecilerin, Türkiye’den göç ettikleri yerleşim yerine göre farklı tutumlar sergiledikleri görülmüştür. Batı bölgelerinden göç edenler birlikte yaşam modelini benimserken, doğu bölgelerinden göç eden görüşmecilerin bu modele mesafeli yaklaştıkları ifade edilmiştir. Bununla birlikte, Kıbrıslı Türkleri, ilk kuşak Türkiyeli göçmenlerden ayıran bir özelliğin bulunduğu ve bu özellik nedeniyle “melez yaşam/barınma” verdiği bir olgunun varlığı ifade edilebilir. Geleneksel aile kültürünün, birlikte yaşam tarzıyla harmanlandığı model, dönüşüm sürecine uğrayarak kendi kültürlerine uyumlu hale getirilmiş ve yeni bir şekil kazanmıştır. Bu konuyu, adanın tarihsel sürecine bakarak incelediğimizde, farklı kültürlerle bir arada olmanın ve İngiliz modernleşmesinin etkilerinin

yanı sıra evliliğin sosyo-ekonomik yönünün de etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bu kapsamda, evlenecek çiftlerin yuvalarının hazırlanması safhasında ekonomik külfetin yeni kurulacak yuva için engel teşkil etmesi, bu sorunun aile büyüklerinin yardımıyla aşılmaya çalışıldığını göstermektedir. Ayrıca, adanın kültürel hafızasında, Rumlarla olan çatışmacı ilişkinin varlığı sebebiyle, sürekli olarak kendi içlerinde evlilik kurmalarının telkin edildiği görüşmeciler tarafından beyan etmiştir. Kıbrıs Türkleri açısından aile kurumunun devamlılığının adada son derece değerli ve önemli olduğu görülmektedir.

Modernleşme, kadının bireysel kararlar almasını teşvik eder. Bu durum, evlilik, çocuk sahibi olma/olmama ve kariyer gibi konularda daha özgür seçimler yapmasına olanak tanır. Görüşmecilerin kürtaj olgusuna yönelik sorulara verdikleri cevaplar, bireyin manevi boyutuyla irtibatını varsayarak analiz edildiğinde, genel izlenimlere göre, ilk kuşak göçmenler dışında diğer görüşmeci grupların kürtajı içselleştirdiği ortaya çıkmıştır. Kıbrıs Türklerinin kürtajı içselleştirmelerine rağmen, kürtaj kararının verilmesinde tıbbi gerekçelerin bulunmasına dayandıkları görülmüştür. Bu noktada, adada ortaya konan yasal düzenlemelere bakıldığında, Kıbrıs Türklerinin konuya bakışlarının dini bir olgudan bağımsız olarak, temel kadın hakları kapsamında değerlendirildiği anlaşılmaktadır.

Aile içi ilişkilerin ve akrabalık bağlarının irdelendiği görüşme bölümünde, genel izlenimlere göre, Kıbrıs Türkleri ile doğu kökenli Türkiyeli göçmenlerin benzer şekilde güçlü aile bağlarına sahip oldukları görülmektedir. Adanın siyasal konjonktürünü dikkate aldığımızda, Kıbrıs Türklerinin ontolojik varlıklarının ve birliklerinin korunarak devam ettirilmesi için aile ilişkilerinin dinamik bir şekilde bütüncül olarak sürdürülmesi gerektiği sonucuna varılmaktadır. Bunun yanında, Türkiyeli göçmenlerin aile bağlarına bakıldığında, kendi beyanlarına göre geçmişe kıyasla zayıfladığı vurgulanmaktadır.

Geleneksel “kadın-erkek” rollerinin kesin sınırları modernleşmeyle birlikte esnekleşir ve bu durum aile dinamiklerini etkiler. Kıbrıs Türkleri ile Türkiyeli göçmenlerin boşanma olgusu bağlamındaki görüşlerini analiz ettiğimizde, genel izlenimlere göre boşanmayı normal karşılama eğiliminde oldukları, ancak sürecin dengeli bir şekilde yürütülmesi gerektiğini ifade ettikleri görülmüştür. Bu bağlamda, Kıbrıs Türkleri ve Türkiye’nin batı bölgelerinden göçen görüşmecilerden farklı olarak, doğu kökenli Türkiyeli göçmenlerin boşanma olgusunu dışsallaştırma eğiliminde oldukları ve *boşanma yasağından* bahsettikleri ifade edilmiştir. Aile içi kültürel kodların ebeveynler tarafından aktarılmasının sonucu olarak, ikinci kuşakta da kalıp yargıların devam ettiği gözlemlenmiştir.

Farklılaşmış iki toplumun aile yapılarını nikah akdi, karar alma süreçleri, toplumsal cinsiyet eşitliği, kürtaj, akrabalık ilişkileri ve boşanma bağlamında modernleşme perspektifinden analiz ettiğimizde birincil beklenti olan “Modernleşme aile yapılarını değişime zorlar.” yargısının karşılandığı, ancak alt beklentiyi oluşturan “Kıbrıs Türklerinin aile yapıları modernleşme bağlamında değişime uğramıştır.” ve “Kıbrıs Türkleri toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında cinsiyetler arası eşitliliği sağlamıştır.” beklentilerinin genel anlamda desteklendiği ama “İki grubun aile yapıları içinde de ataerkil yapı belli bir düzeyde devam etmektedir.” beklentisinin karşılanmadığı ortaya çıkmaktadır.

Kaynakça

- Adak, Nurşen. "Kadınların İkilemi: İş ve Aile Yaşamı." *Sosyoloji Dergisi* 17 (2007): 137-152.
- Aslan, İlker. "Modern Toplumda Aile Olmak: Mustafa Kutlu'nun 'Chef' Adlı Eserinde Bireyselleşme ve Modernlik Eleştirisi." *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 47 (2022): 108-124. <https://doi.org/10.52642/susbed.1013701> (erişim tarihi: 29 Eylül 2023).
- Baş, Elif. "Evlilik: Modernleşme Sürecinde Kuşaklararası Yaşanan Değişim." *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 20, sy. 2 (2021): 821-845. <https://doi.org/10.21547/jss.823131>.
- Bayer, Ali. "Modernleşme Sürecinde Aile: Değişen Annelik ve Babalık." *Tevilat* 1, sy. 1 (2020): 35-60.
- Berksel, Ersan. *Sevapları ve Günahları ile TMT*. Lefkoşa: Işık Kitabevi, 2020.
- Çapcıoğlu, İhsan. "Sekülerleşen Toplumda Bireyselleşen Aile." *Turkish Studies* 13, sy. 2 (2018): 19-34.
- Eser, Başak. "Kuzey Kıbrıs'ta Ailede Çocuğun Değerinin Aile Yapıları Açısından İncelenmesi." Yüksek Lisans Tezi, Doğu Akdeniz Üniversitesi, 2016.
- Gencer, Bedri. *İslam'da Modernleşme*. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2017.
- İçigen, Melih. "Modernleşme Sürecinde Kadın ve Erkeğin Mutfaktaki Rollerinin Değişimlerinin İncelenmesi." *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi* 5, sy. 2 (2021): 17-31.
- İmamoğlu, Olcay. "Değişen Dünyada Değişen Aile-İçi Roller." *Kadın Araştırmaları Dergisi* 1 (2012):58-68
- Kara, Bülent. "Türkiye'de Aile Yapısının Değişimine Etki Eden Dinamikler." *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* 40 (2018): 374-385. <https://doi.org/10.17498/kdeniz.399236> (erişim tarihi: 1 Ekim 2023).
- Kır, İbrahim. "Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri." *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 10, sy. 36 (2011): 381-404.
- Külahçı, Şölen ve Emir Ali Gürler. "Kıbrıs'ın Kuzeyinde ve Güneyinde Kürtaja İlişkin Düzenlemelerin Din ve Feminizm Açısından Değerlendirilmesi." *Ankara Barosu Dergisi* 79, sy. 4 (2021): 171-191. <https://doi.org/10.30915/abd.1090755> (erişim tarihi: 15 Haziran 2023).
- Necipoglu, Dilay, Hatice Bebiş ve Ümit Seviğ. "Kuzey Kıbrıs'ta Toplumsal Cinsiyet'in Sağlık, Eğitim, İşgücü ve Siyaset Alanına Yansımaları." *Halk Sağlığı Hemşireliği Dergisi* 3, sy. 1 (2021): 55-63.
- Neuman, Lawrence William. *Toplumsal Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2020.
- Öksüzoglu, Türel Özel, ve Mehmet Necati Cizreliogulları. "Hanehalkı Görüşleri Doğrultusunda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti." *International Journal of Management and Administration* 5, sy. 9 (2021): 143-151.
- Sayın, Önal. *Aile Sosyolojisi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2020.
- Turğut, Faruk. "Tarihsel Süreçte Aile Kurumunun Dönüşümü ve Geleceğine Yönelik Çıkarımlar." *Medeniyet ve Toplum Dergisi* 1, sy. 1 (2017): 93-117.
- Topal, Merve. "Modernleşme Bağlamında Türkiye'de Ailenin Dönüşümü." *Uluslararası Aile Sempozyumu Aile Kurumunun Bekasına Yönelik Çağdaş Fırsatlar/Tehditler Bildiriler Kitabı*, ed. Emrah Dindi ve diğerleri. Samsun: Sinop Üniversitesi Yayınları, 2020.
-

- Üçışık Erbilin, Süheyla, Tümel Sabancı ve Tülay Aktemir Kavcı. “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Cumhuriyet Meclisi’nde Kadın Olmak.” *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 10, sy. 3 (2021): 2373–2395. <https://doi.org/10.15869/itobiad.885648> (erişim tarihi: 16 Aralık 2022).
- Vatandaş, Celalettin. “Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı.” *Istanbul Journal of Sociological Studies* 35 (2011): 29–56.
- Yapıcı, Şenay. “Türk Toplumunda Aile ve Eğitim İlişkisi.” *Journal of Turkish Studies* 5, no. 4 (2010): 1544–1570. DOI: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.1495> (erişim tarihi: 1 Ekim 2023).
- Yıldırım, İrfan. “Birey-Toplum Dikotomisi Üzerinden Ailenin Serencamına Kuramsal Bir Bakış.” *Turkish Studies-Social Sciences* 17, sy. 5 (2022): 951–971. DOI: [10.7827/TurkishStudies.636401](https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.636401) (erişim tarihi: 21 Eylül 2023).

Sübha-i Sıbyân Adlı Eser Özelinde Manzum Sözlüklerin İlköğretim ve Ortaöğretim Ders Müfredatında Öğretim Metodu Olarak Kullanılması

The Use of Verse Dictionaries as a Teaching Method in Primary and Secondary Education Curricula: The Case of the Work Titled Sübha-i Sıbyân

Kemal Baş

Yüksek Lisans, KKTC Milli Eğitim Bakanlığı
Master's Degree, TRNC Ministry of National Education
Lefkoşa, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
kemalbaskemalbas@hotmail.com
<https://orcid.org/0009-0002-7737-9832>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 17 Ekim / October 2024

Kabul Tarihi / Date Accepted: 24 Aralık / December 2024

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık / December 2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Atıf / Cite as: Baş, Kemal. "Sübha-i Sıbyân Adlı Eser Özelinde Manzum Sözlüklerin İlköğretim ve Ortaöğretim Ders Müfredatında Öğretim Metodu Olarak Kullanılması." *Kıbrıs* 15 (Aralık 2024): 17-24. <https://doi.org/10.58607/cyprus.1568136>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir/This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (**Kemal Baş**).

Yayıncı / Published by: Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi / Social Sciences University of Ankara.

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır. This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

Sübha-i Sıbyân Adlı Eser Özelinde Manzum Sözlüklerin İlköğretim ve Ortaöğretim Ders Müfredatında Öğretim Metodu Olarak Kullanılması

Öz

Bu araştırmada, Türk kültür ve medeniyet tarihi ve birikimi içerisinde, Osmanlı eğitim ve öğretim hayatında mühim ve istisnai bir yere sahip olan ve Türkiye’de 60’ı aşkın nüshası olan manzum sözlük kitabı Sübha-i Sıbyân’ın Türk kültür ve medeniyet hayatındaki yeri ve önemi üzerinde durularak; manzum sözlüklerin ilköğretim ve ortaöğretimde okutulmasının sağlayacağı etki ve faydalar üzerinde tespitler yapılmıştır.

Sözlükler, milletlerin ve medeniyetlerin tarihteki varlıklarının ve şahsiyetlerinin sembollerinden birisi olan ses, söz ve kadim bayraklarının yani dillerinin, kültürlerinin sahip olduğu kelimeleri uhdesinde ve bünyesinde toplayarak değerlerini ve kazanımlarını emanet ettiği kelimeleri korumakta ve kelimelerin zaman içerisinde kazandığı anlam dünyaları hakkında okuyucularına, sahiplerine bilgi vermektedir.

Araştırma sonucunda, Sübha-i Sıbyân adlı eser özelinde manzum sözlüklerin ilköğretim ve ortaöğretim ders müfredatında öğretim metodu olarak kullanılmasının faydalı olabileceği, öğrencilerin sözlüğü nasıl kullanacağını öğretmeninden öğrenmesi, öğrencilerin süreç içerisinde sözlük uygulamalarına karşı bakışını olumlu yönde etkileyeceği, manzum sözlüklerin bu sayede kullanımı ile eğitim ve öğretimin verimliliğini artırarak öğrencilerin kelime hazinesinin gelişimini hızlandıracağı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sübha-i Sıbyân, Ferişteoğlu Lugati, Manzum Sözlük, Manzum Arapça-Türkçe Sözlük.

The Use of Verse Dictionaries as a Teaching Method in Primary and Secondary Education Curricula: The Case of the Work Titled Sübha-i Sıbyân

Abstract

In this research, the place and place of the verse dictionary book Sübha-i Sıbyân, which has an important and exceptional place in the Ottoman education and training life within the history and accumulation of Turkish culture and civilization and has more than 60 copies in Turkey, in Turkish culture and civilization life. emphasizing its importance; Determinations were made on the effects and benefits of teaching verse dictionaries in primary and secondary education.

As a result of the research, it can be beneficial to use verse dictionaries as a teaching method in the primary and secondary school curriculum, specifically in the work called Sübha-i Sıbyân, students learning how to use the dictionary from their teachers will positively affect the students' perspective on dictionary applications in the process, and the use of verse dictionaries in this way will improve education and training. It was concluded that it would accelerate the development of students' vocabulary by increasing the efficiency of teaching.

Keywords: Sübha-i Sıbyân, Ferişteoğlu Dictionary, Verse Dictionary, Verse Arabic-Turkish Dictionary.

Giriş

İslam kültüründe belagat ve benzeri çoğu çalışma gibi, sözlük çalışmalarının da büyük öneminin olduğu, okunacak Arapça eserleri çözümlemeyi kolaylaştıracak, doğru anlamayı sağlayacaktır. Bu bağlamda Türk kültür tarihi içerisinde, özellikle Osmanlı eğitim hayatında manzum sözlük yazımının ilk olarak Ferişteoğlu lügati ile karşımıza çıkmakta olduğunu biliyoruz.¹

Manzum sözlük yazma geleneğinin, sonraki yüzyıllarda daha farklı usul ve biçimlerde kendini gösterdiğini, Ferişteoğlu Lugatine nazire olarak yazılmış olduğu anlaşılan Sübha-i Sıbyân adlı eser örneğinde belirgin olarak görmekteyiz. Gerek Ferişteoğlu Lugati, gerekse Sübha-i Sıbyân

¹ Kemal Baş, *Sübha-i Sıbyân'ın Kıbrıs Nüshaları* (Yüksek Lisans Tezi, Doğu Akdeniz Üniversitesi, 2009), xi.

Sübha-i Sıbyân Adlı Eser Özelinde Manzum Sözlüklerin İlköğretim ve Ortaöğretim Ders Müfredatında Öğretim Metodu Olarak Kullanılması

adlı eserlerin kelime kadrosunu, kültür çevresini de içine alarak İslam dininin temel kaynağı olan Kur'an'ın ve İslam kültür tecrübelerinin oluşturduğunu belirtmeliyiz.

Sübha-i Sıbyân sözlükleri, manzum sözlükçülük alanında öne çıkan ve küçük yaştaki öğrencilerin dil eğitiminde kullanılan önemli eserlerdendir. Bu sözlükler Osmanlı döneminde sıbyân mektepleri olarak bilinen ve 5-6 yaş grubu kız/erkek öğrencilerin eğitim aldıkları okullarda ders kitabı olarak okutulmuştur. Aruz ölçüsü ve manzum metin özellikleri temel alınarak yazılan bu eserler, çocuklara yönelik kolay, eğlenceli ve kalıcı bir öğretim yönteminin izlenmesi açısından faydalı olmuştur. Ahenkli bir dille, aynı dize içerisinde Arapça bir sözcüğün Türkçesi verilmiş ve bu ahenk ile oluşturulan anlam çerçevesi kalıcı kılınmıştır. Söz konusu özellikleri dolayısıyla çokça tercih edilen bu sözlüklerin Türkiye'de 60'tan fazla yazma nüshası olduğu ve 1800-1900 yılları arasında da en az 30 kez basıldığı bilinmektedir. Bunlara ek olarak Kıbrıs'ta da iki yazma nüshanın olduğu görülmüştür.²

Osmanlı kültür hayatı içerisinde, 18. yüzyılda başlayıp, 19. yüzyıla kadar devam eden süreçte, eğitim hayatının vazgeçilmezleri arasında bulunan bu sözlüklerin, çocuklar için hazırlanmış Arapça-Türkçe manzum sözlük kategorisi içerisinde yer aldığını, eğitim öğretim süreçlerinde sıklıkla kullanıldığını özellikle belirtmek gerekir. Manzum sözlükler genelinde, Sübha-i Sıbyan adlı eser özelinde yer alan sözlüklerin günümüz koşullarında ilköğretim ve ortaöğretimde bir öğretim metodu olarak yer alması ve okutulması öğretim verimliliği açısından özellikle düşünülmelidir. Osmanlı kültür ve eğitim medeniyeti sürecinde manzum sözlüklerin değerlendirilmesi öğrencilere katkı bağlamında etkisi yadsınamaz bir gerçekliktir. Bu itibarla manzum sözlükler özelinde sözlükler genelinde bir eğitim kültürünün oluşması ve oluşturulması öğrencilerin kelime hazinesinin geliştirilmesi açısından büyük bir kazanım olacaktır.

Sıbyân mekteplerinde öğretilen derslere ilaveten okutulan Sübha-i Sıbyân örneğinde olduğu gibi bu manzum sözlüklerdeki temel amacın, çocukların sözcükleri daha kolay ezberlemeleri, öğretilmek istenenin hafızada daha kolay kalabilmesini sağlamak olduğu, bunun için de ahenkli bir söyleyişin kullanılarak, ses, kafiyeye ve anlam özelliklerinden faydalandığı anlaşılmaktadır. Kur'an'ın doğru okunup, belleğe daha kolay yerleşmesi için yazıldığı anlaşılan bu tip manzum sözlüklerde, kutsal kitabın (Kur'an-ı Kerim) okunması sırasında dilin doğru, etkili, güzel, sanatlı kullanımının önemini ortaya koymak diğer amaçlar arasındadır.

Bu sözlükler bilhassa ilköğretim ve ortaöğretim öğrencilerinin istekleri doğrultusunda hem öğrencilerin aruz eğitimini desteklemek hem de özellikle Arapça-Farsça kelimelerin Türkçe karşılıklarını ezberlerinde tutarak öğrenmelerini sağlamak açısından önemlidir. Bu sayede kelime hazineleri gelişen öğrencilerin günlük konuşma dilinde kullanacakları kelime sayısının da artacağı ön görülmektedir.

Pek çok manzum sözlüğün mukaddime kısmında "lügat ilmi"nin insanı zeki edeceğinden bahsedilmesi ve hatta müelliflerinin de çocukluklarında en azından bir manzum sözlük ezberlediği beyan etmesi, üzerinde durulması gereken önemli bir ayrıntıdır.³

1. Manzum Sözlüklerin İlköğretim ve Ortaöğretimde Kullanımı

Anlama, anlatma ve davranış geliştirme süreçlerinden yoğunluklu olarak elde edilen birikim ve kazanım, kişinin anlama ve anlatma imkânları ölçüsünde eğitimin ve öğretimin temel parametreleri olarak değerlendirilmektedir.

² Osman Erciyas, "Sübha-i Sıbyân'ın Kıbrıs Nüshalarında Dil ve Anlatım Özellikleri," *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 9, sy. 5 (2020): 3195-3206.

³ Atabey Kılıç, "Klasik Türk Edebiyatında Manzum Sözlük Yazma Geleneği ve Türkçe-Arapça Sözlüklerimizden Sübha-i Sıbyan," *Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1, sy. 20 (2006): 65-77.

Araştırmacılar tarafından kabul edilen tam anlamıyla söz varlığı; "Belirli bir kişi tarafından bilinen ve kullanılan tüm kelimeler" olarak tanımlanır. Hiç şüphesiz, bir dilin kullanıcısı o dilin bütün söz varlığına hâkim olamaz.⁴ Dolayısıyla okuduğu bir kitapta, dinlediği bir şarkıda anlamını bilmediği, bilse bile anlam inceliklerinden haberdar olmadığı bir kelime ile karşılaşabilir. Konuşurken ve yazarken bazı kelimelerin anlamında tereddüde düşebilir, kendini ifade etmek istediğinde meramını en iyi anlatacak kelime o esnada aklına gelmeyebilir. Bunlar, kelimeler hakkında her zaman yardımcı bir kaynağa ihtiyaç olduğunu, kaynakların önemini okuyucuya gösterir.⁵

Günümüz dünyasında özellikle okul öncesi dönemden adım adım başlayıp günümüzde sözlü ve yazılı kültür ve medeniyetin içinde dünyaya gelen ve kendini yetiştirenler olarak sözlü ve yazılı kültürün bir yansıması olan sözlüklere başvurma ve sözlüklerden yararlanma ihtiyacımızın olduğu bilinen bir gerçektir. Sözlük kullanmanın okuyazarlar ve özellikle öğrenciler için çok önemli ve gerekli bir referans olduğu araştırmacılar tarafından vurgulanmaktadır.

Sözlük kullanmanın okuyazarlık açısından genel yararları arasında söz varlığını okuyanın, araştıranın bilgi birikimini zenginleştirmesinin öne çıkarılması, bu sayede bilgi birikiminin çeşitliliğinin bilinmesi gerekir. Bu bağlamda sözlüklerin bir kelime ve anlamın yanı sıra söyleyiş ve yazılı dil ahengi, telaffuz, yazım, söyleyiş ve dil bilgisi vb. özellikleri hakkında da bilgi içerdiği herkesin bildiği bir gerçektir.⁶

Sözlük kullanma kültürü, isteği ve edinimi milletlerin, medeniyetlerin, milletlerin kültür ve medeniyet varlığının bilinmesi ve milletlerin ve insanların gelişimi açısından önemli bir gerçeklik ve gerekliliktir. Bu amaç ve gaye doğrultusunda geçmişten tüm birikimleriyle günümüze gelerek sözlük kullanma kültür, bilgi, beceri ve alışkanlıkları ve edinimleri kazandırmaya yönelik etkinliklere, eğitim ve öğretim süreçlerinde özellikle Türkçe derslerinde zaman zaman başvurulmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı yayınlarında ve bu alandaki farklı araştırmalarda söz ve kültür medeniyetimizin varlığına ve kazanımlarına ilişkin araştırma verilerinde "Resimli sözlük, sözlük, kelime haritası, kelime kartları ve benzer araçlardan yararlanılır" ve "Öğrencilerin tahmin ettikleri kelime ve kelime gruplarının anlamlarını sözlüklerden kontrol etmeleri sağlanır" açıklamalarına yer verilerek sözlüğe, sözlük kullanma becerilerine işaret edilmekte olduğu bilinmektedir.⁷

Öte yandan eğitim öğretim süreçlerinde ilköğretim ve ortaöğretim özelinde kimi çalışmalarda dolaylı olarak sözlük kullanma ihtiyacı söz konusudur. Bu bilgilerden hareketle söylenebilir ki sözlük kullanma bilgi, beceri ve alışkanlıklarını kazandırmanın diğer derslerle beraber özellikle Türkçe, Türk Dili ve Edebiyatı derslerinin önemli amaçlarından, gayelerinden biri olduğu, kelimelerin etimolojisini de içine alacak şekilde öğrencilerin kelime dağarcığının gelişiminin sağlanmasıyla ifade gücünün artacağı söylenebilir.

Sözlüklerimizin söz varlığı ve okuyazarlık açısından çok önemli olması bilinmesine rağmen bu konuda bazı sorunların olduğu da yapılan araştırmaların ortaya koyduğu gerçektir. Konuyla ilgili çalışmaları bulunan birçok araştırmacı; millet olarak eğitim ortamlarının dışında sözlük kullanma, cebimizde küçük bir sözlük taşıma gibi bir alışkanlığımızın olmadığını belirtmektedir. Tüm bu araştırmalar sözlük kullanma ilgisinin yeterli düzeyde olmadığı sonucunu bizlere

⁴ Ali Püsküllüoğlu, *İlköğretim 6., 7., 8. Sınıflar İçin Türkçe Sözlük* (Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2009); *Türkçe Sözlük*, 10. baskı (Ankara: TDK Yayınları, 2005).

⁵ Tahir Tağa, "Ortaokul Öğrencilerinin Sözlük Kullanma Alışkanlıkları Üzerine Bir Araştırma," *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 26, sy. 2 (2022).

⁶ Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim* (Ankara: TDK Yayınları, 1998).

⁷ Yaşar Budak, "Sözcük Öğretimi ve Sözlüğün İşlevi," *Dil Dergisi* 92 (2000): 19-25.

Sübha-i Sıbyân Adlı Eser Özelinde Manzum Sözlüklerin İlköğretim ve Ortaöğretim Ders Müfredatında Öğretim Metodu Olarak Kullanılması

göstermektedir. Bu tespitler ışığında bakanlık eliyle sözlük becerisi eğitiminin okullarımızda yaygınlaştırılması eğitim vizyonu açısından gerekli olduğu görülmektedir.⁸

Bu makalede de ifade edildiği üzere; manzum sözlükler genelinde Sübha-i Sıbyan özelinde yer alan eserlerin yardımcı kaynak olarak ilköğretim ve ortaöğretimde kullanımı öğretmenler eliyle yapıldığı takdirde zaman içerisinde öğrencilerin sözlüğe bakma, sözlüklerin önemini kavrama, sözlük karıştırma alışkanlığı edinmiş olacağı, bu noktada manzum sözlüklerin cazibe unsuru haline getirilebileceği düşünülmektedir. Edinilen sözlük kullanma alışkanlığı ile eğitsel manada genel olarak öğrencilerin kazanımlarının artacağı düşünülmektedir. Gelişen yeni dünya sisteminde özellikle medyanın dil yapımızı bozan sonuçları bu gerekliliği ortaya çıkarmaktadır.

Bu bağlamda Millî Eğitim Bakanlığının tavsiye kararı alınmasıyla öğrencilerin hazır bulunuşluğu da dikkate alınarak öğretmenler eliyle yardımcı kaynak olarak manzum sözlüklerin ilköğretim ve ortaöğretimde yer almasıyla;

A. İlköğretim ve ortaöğretim öğrencilerinin Türkçeyi daha iyi ve etkili biçimde öğrenmesi, kavraması, sevmesi ve günlük hayatında doğru ve güzel kullanmasına katkıda bulunması sağlanacaktır.

B. İlköğretim ve ortaöğretim öğrencilerinin Türkçeyi daha iyi ve etkili biçimde öğrenmesi, kavraması, sevmesi ve günlük hayatında doğru ve güzel kullanmasına katkıda bulunması sağlanacaktır.

C. İlköğretim ve ortaöğretim yıllarında öğrencilerin sözlük kullanmayı öğrenerek, severek, alışarak içselleştirmesi üzerinde durulmasıyla öz güvenlerinin gelişimine katkıda bulunulması ve doğru dil kullanımının yaygınlaşarak istenen hedeflerin gelişimi sağlanacaktır.

D. Sözlük kullanma bilgi ve tecrübesinin ve en önemlisi sözlük ve dil sevgisinin öğrencide yerleşmesini sağlayarak zamanla öğrencileri yardımcı ders kitaplarını kullanmaya alıştırmak ve özendirmeyle öğrencide dilin gelişimi ve ifadenin gücü yazıda ve sözde sağlanacaktır.

E. Manzum sözlüklerin kullanımıyla özellikle ilköğretim, daha sonra ortaöğretim süreçlerinde Türkçenin öğrenilmesinde karşılaşılan zorlukların öğretmen marifeti ve etkili öğretme teknikleriyle kolayca aşılmasını sağlayacaktır. Öğretim tekniklerinin zenginleştirilerek müfredatta okutulması ve yaygınlaştırılması sözlük sevgisini artıracaktır.

F. Manzum sözlüklerin yardımcı ders kitabı olarak okutulması ve teşvik edilmesi ile doğru öğrenme ve öğrenilenlerin yerinde kullanımı sağlanmış olacak; bu sayede eğitim öğretim süreçlerinde değer kazanımları öğrenciye gizil olarak verilecektir. Değer kazanımlarının sözlükler eliyle manzum olarak verilmesi öğrencinin ilgisini de çekecektir.

G. Türkçeye ilgili önemli bilgi ve kuralların manzum sözlükler eliyle verilmesiyle Türkçenin daha verimli bir şekilde kullanılması, öğrencilerin kendilerini yazılı ve sözlü olarak ifade edebilmeleri sağlanacaktır.

H. Manzum sözlüklerin ana ve yardımcı ders kitabı olarak öğretmenler eliyle müfredata dahil edilerek okutulması ve teşvik edilmesi ile öğrenci, hakkında bilgisi olmadığı veya nereden ve nasıl öğreneceğini bilmediği bilgileri Sübha-i Sıbyan örneğinde olduğu gibi manzum sözlükler aracılığı ile öğrenecek ve öğrencinin problem çözme yeteneği gelişmiş olacaktır.⁹

I. Osmanlı sıbyân mekteplerinde okutulmuş bu tip manzum sözlüklerin tecrübesi söz konusu anlamda önem arz etmektedir. Öğrencilerin sözlüğü nasıl kullanacaklarını öğretmeninden öğrenmesi, sözlükten aradığı kelimeleri yardımcı kaynaklarla kolaylıkla bulması ve bulunduğu

⁸ Necati Kaya, *Okul Sözlüklerinin Değerlendirilmesi (1945-2005)* (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2007).

⁹ Kadir Uzun, "Manzum Sözlükler Bize Ne Anlatır?" *Türk Dili*, sy. 833 (2021): 72-79.

kelimeleri ders içi etkinliklerde kullanması öğrencilerin szlge yönelik tutumunu olumlu yönde etkileyecektir.

Sonuç

1. Tüm boyutlarda ilköğretim ve ortaöğretim kademelerinde öğrencilerin kelime hazine ve bilgilerini arttırmanın ve genişletmelerinin yollarından bir diğeri de manasını, anlamını, yansımalarını, etimolojisini bilmediğı sözcüklerin, kelimelerin anlamını/manasını; anlamını/manasını bildiğı sözcüklerin de farklı anlamlarını öğrenmek ve kavramak için sözlük kullanması/edinmesidir. Bu sayede yazılı ve sözlü olarak öğrencilerin ifade güçlerinin artacağı söylenebilir.

2. Günümüzün İlkokulları olarak da düşünebileceğimiz Osmanlı sıbyân mekteplerinde öğretilen derslere ilave olarak okutulan manzum sözlüklerdeki temel gaye ve amacın, çocukların sözcükleri daha kolay daha rahat ezberlemeleri, hafızada tutarak yeri geldiğinde kullanmaları, öğretilmek istenenin hafızada ve zihinde daha kolay kalabilmesini sağlamak olduğı bir gerçektir.

3. Osmanlı sıbyan mekteplerinde yani günümüz ilkokullarında eğitim ve öğretimde kafiye, ritim temelinde ahenkli bir söyleyişin tercih edilerek, ses, kafiye ve anlam özelliklerinden faydalandığı anlaşılmaktadır. Bu sayede zihindeki kelime dağarcığının artması sağlanmış olmaktadır.

4. Osmanlı kültür, medeniyet, eğitim ve öğretim birikiminde Kur'an'ın doğru okunup, belleğe daha kolay yerleşmesi için yazıldığı anlaşılan Sübha-i Sıbyan vb. manzum sözlüklerde, Müslümanların, İslam dinine mensup olanların kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'in okunması sırasında dilin doğru, etkili, güzel, sanatlı kullanımının önemini ortaya koymak amaçlar arasındadır. Yüzyılların getirdiğı medeniyet birikiminin ve tecrübenin günümüz için de uygulanabilir olabileceğı düşünölmektedir.

5. Osmanlı kültür, medeniyet, eğitim ve öğretim tarihi ve tecrübesinde manzum sözlükler; dil öğretiminde önemli bir açmazı ve eksikliği gidermiş olduğı, önemli bir ihtiyacı gidermiş/karşılammış olduğı açık olup bu önemli eserlerin hem ilmî hem de edebî değeri olan ürünlerden olduğı bilinen bir gerçektir.

6. Bilinmelidir ki değışen ve gelişen dünya ve buna bağılı olarak değışen ve gelişen, geliştirilmeye çalışılan eğitim sistemimiz çerçevesinde bugünün talebeleri/öğrencileri, Osmanlı eğitim sistemi dönemindeki gibi yaygın ve etkin bir şekilde sözlüklerle sıkı ve etkili bir ilişki içinde değıldir. Milli Eğitim bakanlığının alacağı tavsiye kararları ile manzum sözlüklerin önemli bir ihtiyacı karşılayacağı düşünölmektedir.

7. Osmanlı eğitim ve öğretim süreçleri ve tarihi dönemlerinde beşikte ninniler dinleyerek çocukluk çağına ulaşan, sıbyân mekteplerinde günümüz ilkokullarında sözlüklerdeki sözlükleri/kelimeleri hafızalarında tutarak, kulağını müziğe ve ritme alıştırtıp dil öğrenme becerilerini daha da artırıp geliştiren öğrencilerin, çeşitli sahalarda dikkate değeri başarılarla ulaşmış olduğı bilinmektedir. Bu kazanımların günümüz için de uygulanabilir olacağı düşünölmektedir.

8. Günümüz eğitim öğretim süreçlerinde ilköğretim ve ortaöğretimde özellikle Türkçe derslerinde bu dil mantığının çerçevesinin iyi tespit edilerek öğrenci hazır bulunuluğı da dikkate alınarak uygulanabileceğı düşünölmektedir.

9. Türkçe derslerinde manzum sözlük kullanımı ile öğrencilerin medeniyet birikiminin yansması şairlerimizi içselleştirerek şiir tecrübesine katkı sağlanabileceğı ve geliştirilebileceğı öngörülmektedir.

10. Osmanlı Sıbyan mekteplerinde, medreselerinde ve okullarında özellikle hocalar, öğretmenler, muallimler öncülüğünde eğitim ve öğretimine yardımcı olmak ve öğrencileri desteklemek üzere yazılan manzum sözlükler, Türkçe kelimelerin günümüz Türkçesi olarak

Sübha-i Sıbyân Adlı Eser Özelinde Manzum Sözlüklerin İlköğretim ve Ortaöğretim Ders Müfredatında Öğretim Metodu Olarak Kullanılması

karşılıklarını vererek bu dillerin hafızaya daha kolay girmesini sağlaması açısından öğretilmesini kolaylaştıran eğitici ve öğretici ders kitapları olarak ortadadır. Günümüz ilkokulları ve ortaöğretimde de bu mantığın kullanımı öğrencilerin bilgi birikiminin niteliğinin gelişmesi açısından önemlidir.

11. Tarihi kayıtların bize gösterdiği araştırmalar neticesinde ortaya çıkan bilgiler ışığında Osmanlı sıbyân okulları/ mekteplerinde küçük yaşta çocukların birkaç yıl süren eğitim ve öğretimleri süresince devam ettikleri bu okullarda etkili, yetkili, düzgün ve yerinde konuşma sanatı da diyebileceğimiz söz söyleyiş özelliği olan bu ilmin ders kitapları arasında yer alan bu sözlüklerin öğrencileri çok yönlü eğitici, yetiştirici ve öğretici roller üstlenmiş olduğunu araştırmalar bizlere göstermektedir.

12. Bu sözlüklerin ilköğretim ve ortaöğretimde yardımcı ders kitabı olarak kullanılması ile Türk edebiyatımız ve Türkçemiz üzerinde yapılacak araştırma ve çalışmalara önemli malzemeler sağlanacağı, öğrencilerin bilgi birikimlerini zenginleştireceği kesindir.

13. İlköğretim ve Ortaöğretimde sözlük kullanımlarının artırılması anlamında Milli Eğitim bakanlığının tavsiye kararlarının önemli olduğu bu sistemin kurularak yeni ve geleneksel öğretim metotları ve teknikleri ile harmanlanarak geliştirebileceği düşünülmektedir.

14. Öğrencilerin sözlüğe her yerde ulaşımının geliştirilerek, teknolojinin varlığı ile kolaylaştırılması sağlanarak tarihi birikimlerimizi yok saymadan sözlüklere karşı farklı ve olumlu yaklaşım geliştirmelerine etki etmesi beklenebilir. Bilişim çağında yüksek teknolojinin gelişmesi ve bu teknolojinin hızla tüm dünyaya yayılmasıyla akıllı telefon, tablet ve birçok teknolojik aygıtın öğrencilerin hayatında önemli bir yeri bulunduğu bir gerçektir. Bu unsurların öğretime uyarlanması önemlidir.

15. Yapılan bilimsel araştırma göstergelerinde öğrencilere göreceli olarak da tanımlanacak bir şekilde anlamını kavramayıp bilmedikleri ve yeni kazanım haline getirerek öğrendikleri sözcükleri/kelimeleri kavrayıp yazacakları bir sözlük ve/veya defteri bulundurmaları istenerek teknolojinin etkisinin eğitim ve öğretime dahil edilmesi sağlanabilir.

16. Yapılan araştırma bulguları göstermektedir ki özellikle İlköğretim ve Ortaöğretim kütüphanelerinde yer alan ve birçok alanda da kullanılabilirliği yüksek olan okul sözlüklerinin kullanıcıları olan öğretmen ve öğrencilerin duyarlı, bilgili bir şekilde eser ve sözlük kullanımına ilişkin bilimsel analiz, sentez ve verilerin azlığı, hedef kitleye yönelik hazırlanan sözlüklerin etkisini önemli ölçüde ve büyük oranda olumsuz yönde etkilemekte olduğunu araştırmalar bizlere göstermektedir.

Kaynakça

Aksan, Doğan. *Her Yöniyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: TDK Yayınları, 1998.

Baş, Kemal. *Sübha-i Sıbyân'ın Kıbrıs Nüshaları*. Yüksek Lisans Tezi, Doğu Akdeniz Üniversitesi, 2009.

Budak, Yusuf. "Sözcük Öğretimi ve Sözlüğün İşlevi." *Dil Dergisi* 92 (2000): 19-25.

Erciyas, Osman. "Sübha-i Sıbyân'ın Kıbrıs Nüshalarında Dil ve Anlatım Özellikleri." *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 9, sy. 5 (2020): 3195-3206.

Kaya, Necati. *Okul Sözlüklerinin Değerlendirilmesi (1945-2005)*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2007.

Kılıç, Atabey. *Mustafa b. Osman Keskin Manzume-i Keskin-Türkçe-Arapça-Farsça Manzum Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.

Kılıç, Atabey. "Manzum Sözlüklerimizden Sübha-i Sıbyân Şerhi Hediyeetü' İhvân." *II. Uluslararası Türk Tarihi ve Edebiyatı Kongresi*. Manisa, 11-13 Kasım 2005.

Püsküllüoğlu, Ali. *İlköğretim 6., 7., 8. Sınıflar İçin Türkçe Sözlük*. Ankara, Arkadaş Yayınevi, 2009.

Türkçe Sözlük. 10. baskı. Ankara: TDK Yayınları, 2005.

Uzun, Kadir. "Manzum Sözlükler Bize Ne Anlatır?" *Türk Dili*, sy. 833 (2021): 72-79